

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Διακυβέρνηση και δημόσιες πολιτικές»

**Η στρατηγική της ισχύος της Τουρκίας στα Δυτικά
Βαλκάνια από το 2016. Η περίπτωση της Αλβανίας
και της Βοσνίας**

Ιωάννα Τσαμπασλίδου

Κόρινθος, Σεπτέμβριος 2025

University of the Peloponnese
Faculty of Social and Political Sciences
**Department of Political Studies and International
Relations**

Master Program in
«Governance and public policies»

**Turkey's Power Strategy in the Western Balkans
since 2016: The Cases of Albania and Bosnia**

Ioanna Tsampaslidou

Corinth, September 2025

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Με την παρούσα δήλωση:

1. Δηλώνω ρητά και ανεπιφύλακτα ότι η διπλωματική εργασία που σας καταθέτω αποτελεί προϊόν δικής μου πνευματικής προσπάθειας, δεν παραβιάζει τα δικαιώματα τρίτων μερών και ακολουθεί τα διεθνώς αναγνωρισμένα πρότυπα επιστημονικής συγγραφής, τηρώντας πιστά την ακαδημαϊκή δεοντολογία.
2. Οι απόψεις που εκφράζονται αποτελούν αποκλειστικά ευθύνη του/ης συγγραφέα/ως και ο/η επιβλέπων/ουσα, οι εξεταστές, το Τμήμα και το Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου δεν υιοθετούν κατ' ανάγκη τις εκφραζόμενες απόψεις ούτε φέρουν οποιαδήποτε ευθύνη για τυχόν λάθη και παραλείψεις.

Ο/Η δηλών/ούσα

.....

(Υπογραφή)

Η στρατηγική της ισχύος της Τουρκίας στα Δυτικά Βαλκάνια από το 2016. Η περίπτωση της Αλβανίας και της Βοσνίας

Σημαντικοί όροι : ισχύς, στρατηγική, Τουρκία, Δυτικά Βαλκάνια, Αλβανία, Βοσνία

Περίληψη

Τα Δυτικά Βαλκάνια υπήρξαν ανέκαθεν ένας τόπος ιδιαίτερου ενδιαφέροντος για την Τουρκία. Από το 2002 με την άνοδο του ΑΚΡ στην εξουσία μέχρι σήμερα η στρατηγική της Τουρκίας διακρίνεται σε δύο φάσεις. Η πρώτη φάση φτάνει μέχρι το πραξικόπημα το 2016 και είναι βασισμένη στο δόγμα Νταβούτογλου που προέβλεπε την ‘πολιτισμική επανασύνδεση’ με τους Οθωμανούς των Δυτικών Βαλκανίων. Η δεύτερη ξεκινά μετά το πραξικόπημα του 2016 όπου και διακρίνεται μια προσωποκεντρική και εν μέρει αυταρχική λήψη αποφάσεων εκ μέρους του προέδρου Ταγίπ Ερντογάν. Ειδικότερα στην Αλβανία και στη Βοσνία η στρατηγική που ακολουθεί η Τουρκία ασκείται σε τομείς όπως τον οικονομικό, τον εκπαιδευτικό, τον θρησκευτικό. Επιπλέον και στις δύο χώρες εγείρονται ερωτήματα για τον ρόλο της στα Δυτικά Βαλκάνια και τους σκοπούς που επιδιώκει. Ωστόσο η Τουρκία προσαρμόζει την επιρροή της ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες κάθε χώρας.

Turkey's Power Strategy in the Western Balkans since 2016: The Cases of Albania and Bosnia

Keywords: power, strategy, Turkey, Western Balkans, Albania, Bosnia

Abstract

The Western Balkans have always been a region of particular interest for Turkey. Since 2002, with the rise of the AKP to power, Turkey's strategy has unfolded in two distinct phases. The first phase, lasting until the 2016 coup attempt, was based on Davutoğlu's doctrine and emphasized a "cultural reconnection" with the Ottoman heritage of the Western Balkans. The second phase begins after the 2016 coup attempt and is marked by a more personalized and partially authoritarian decision-making approach by President Tayyip Erdoğan. In Albania and Bosnia in particular, Turkey's strategy is being implemented in areas such as the economy, education and religion. Furthermore, in both countries, questions arise regarding Turkey's role in the Western Balkans and the objectives it seeks to achieve. Nevertheless, Turkey adapts its influence according to the specific characteristics of each country.

Περιεχόμενα

Περίληψη

Abstract

Εισαγωγή

Κεφάλαιο 1 : Εννοιολογικές προσεγγίσεις

1.1 Εισαγωγή	1
1.2 Η έννοια της ισχύος	1
1.3 Είδη ισχύος	2

Κεφάλαιο 2 : Η στρατηγική της Τουρκίας στα Δυτικά Βαλκάνια: Διαστάσεις ισχύος και επιρροής

2.1 Εισαγωγή	4
2.2 Η ανάπτυξη της Τουρκίας ως περιφερειακής δύναμης από το 2002 και εξής	5
2.3 Η προβολή ισχύος της Τουρκίας στα Δυτικά Βαλκάνια (2002–2016)	8
2.3.1 Εισαγωγή	8
2.3.2 Το «Στρατηγικό Βάθος»	8
2.3.3 Η πολιτική διείσδυση ως εργαλείο ήπιας και θεσμικής ισχύος	9
2.3.4 Οικονομική και πολιτισμική επιρροή: Η διείσδυση μέσω ήπιων	

μέσων	10
2.4 Η αναδιαμόρφωση της τουρκικής στρατηγικής μετά το 2016	10
2.4.1 Πολιτική μεταστροφή μετά το 2016	11
2.4.2 Οικονομική επιρροή μέσω επενδύσεων και χρηματοπιστωτικών εργαλείων	12
2.4.3 Πολιτική επιρροή μέσω επιρροής σε μειονοτικά και μουσουλμανικά κόμματα	13
2.4.4 Ήπια Ισχύς και Πολιτισμική Διείσδυση	14
2.4.5 Ο αγώνας κατά του κινήματος Γκιουλέν στα Δυτικά Βαλκάνια	14
2.4.6 Στρατιωτική ισχύς και θεσμική επιρροή: Η τουρκική στρατιωτική διπλωματία μετά το 2016	16
2.4.7 Η τουρκική πολιτική στα Βαλκάνια ως πρόκληση για την ευρωπαϊκή στρατηγική	16
Κεφάλαιο 3 : Η στρατηγική της Τουρκίας στη σχέση της με την Αλβανία	
3.1 Εισαγωγή	18
3.2 Η οικονομική επιρροή της Τουρκίας στη σχέση της με την Αλβανία	19
3.3 Η εκπαιδευτική επιρροή της Τουρκίας στην Αλβανία	20
3.4 Η θρησκευτική επιρροή της Τουρκίας στην Αλβανία	22
3.5 Διττές αντιλήψεις του ρόλου της Τουρκίας	23

Κεφάλαιο 4 : Η στρατηγική της Τουρκίας στη σχέση της με τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη

4.1 Εισαγωγή	25
4.2 Η οικονομική επιρροή της Τουρκίας στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη	.25
4.3 Η Εκπαιδευτική επιρροή της Τουρκίας στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη	27
4.4 Η θρησκευτική επιρροή της Τουρκίας στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη	28
4.5 Διττές αντιλήψεις του ρόλου της Τουρκίας	29

Κεφάλαιο 5 : Συμπεράσματα

5.1 Συμπεράσματα	31
------------------	----

Βιβλιογραφία	35
---------------------	-----------

Εισαγωγή

Η τουρκική στρατηγική ισχύος κατά την τελευταία δεκαετία έχει γνωρίσει μια αξιοσημείωτη μεταβολή, επηρεαζόμενη τόσο από εσωτερικές όσο και από διεθνείς εξελίξεις. Από το αποτυχημένο πραξικόπημα του 2016 μέχρι σήμερα, η Τουρκία υπό τον πρόεδρο Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν επιδιώκει να ενισχύσει την περιφερειακή της ισχύ και να αναδειχθεί σε ανεξάρτητο πόλο ισχύος στο διεθνές σύστημα. Στο πλαίσιο αυτό, η περίοδος 2016–2024 χαρακτηρίζεται από την προσπάθεια της Άγκυρας να επαναπροσδιορίσει τη θέση της μεταξύ Δύσης και Ανατολής, να επεκτείνει την οικονομική και πολιτική της επιρροή, και να προβάλλει τον εαυτό της ως προστάτη μουσουλμανικών κοινοτήτων σε διάφορες περιοχές.

Η περιοχή των Δυτικών Βαλκανίων κατέχει ξεχωριστή σημασία σε αυτή τη στρατηγική. Αφενός, λόγω της ιστορικής και πολιτισμικής κληρονομιάς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, η Άγκυρα θεωρεί ότι διαθέτει «φυσικούς δεσμούς» με τις μουσουλμανικές κοινότητες των Βαλκανίων. Αφετέρου, γεωπολιτικά, τα Δυτικά Βαλκάνια αποτελούν γέφυρα μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και Ανατολής, αλλά και μια περιοχή όπου συγκρούονται ή συνεργάζονται διάφορες δυνάμεις, όπως η Ε.Ε., οι ΗΠΑ, η Ρωσία και η Κίνα. Η Τουρκία επιδιώκει να εδραιώσει παρουσία που θα την καθιστά αναγκαίο συνομιλητή για την ασφάλεια, την ανάπτυξη και τη σταθερότητα της περιοχής.

Με βάση το παραπάνω πλαίσιο, το ερευνητικό ερώτημα της παρούσας εργασίας διατυπώνεται ως εξής:

Ποιοι είναι οι στόχοι της τουρκικής στρατηγικής την περίοδο 2016–2024 και πώς αυτή διαμορφώνεται στα Δυτικά Βαλκάνια, με έμφαση στις περιπτώσεις της Αλβανίας και της Βοσνίας–Ερζεγοβίνης;

Για την απάντηση του βασικού ερωτήματος διατυπώνονται τρία υποερωτήματα:

1. Ποιες είναι οι δράσεις της τουρκικής στρατηγικής στην Αλβανία την περίοδο 2017–2024;
2. Ποιες είναι οι δράσεις της τουρκικής στρατηγικής στη Βοσνία την ίδια περίοδο;

3. Με ποιους τρόπους διαφοροποιείται η τουρκική στρατηγική ανάμεσα στις δύο χώρες και ποιοι παράγοντες εξηγούν την αποδοχή ή την αμφισβήτησή της;

Η οριοθέτηση του θέματος επικεντρώνεται στην περίοδο 2016–2024, δηλαδή στη φάση μετά το πραξικόπημα, όπου η τουρκική πολιτική απέκτησε πιο συγκροτημένο χαρακτήρα και εκφράστηκε μέσα από συγκεκριμένα εργαλεία: οικονομικές επενδύσεις, πολιτιστική διπλωματία, θρησκευτική παρουσία και διμερείς πολιτικές συμφωνίες. Η έρευνα περιορίζεται στις δύο χώρες, την Αλβανία και τη Βοσνία, οι οποίες αποτελούν διαφορετικά αλλά χαρακτηριστικά παραδείγματα της τουρκικής πολιτικής.

Για τις ανάγκες της εργασίας ορίζεται η έννοια της ισχύος δηλαδή η ικανότητα μιας χώρας να ασκεί επιρροή μέσω του πολιτισμού, της εκπαίδευσης, των οικονομικών δεσμών και αξιών ή μέσω της στρατιωτικής ή της πολιτικής επιβολής και τα είδη της.

Η κεντρική θέση της εργασίας είναι ότι η Τουρκία, την περίοδο 2016–2024, υιοθέτησε μια πολυδιάστατη στρατηγική στα Δυτικά Βαλκάνια, η οποία συνδυάζει ήπια ισχύ και διπλωματικά εργαλεία με επιλεκτική πολιτική στήριξη. Η στρατηγική αυτή βρίσκει πρόσφορο έδαφος στην Αλβανία, όπου γίνεται αντιληπτή ως συμβολή στην ανάπτυξη και την ευρωπαϊκή πορεία της χώρας, ενώ στη Βοσνία συναντά μεγαλύτερες προκλήσεις, λόγω της πολυεθνικής δομής και των αντιδράσεων άλλων κοινοτήτων.

Για την απάντηση στα παραπάνω ερωτήματα, η εργασία ακολουθεί συγκριτική μέθοδο: εξετάζει πρώτα τους γενικούς στόχους της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, στη συνέχεια αναλύει τις δράσεις στην Αλβανία και στη Βοσνία–Ερζεγοβίνη ξεχωριστά, και τέλος συγκρίνει τα δύο παραδείγματα, προκειμένου να εξαχθούν γενικά συμπεράσματα για τα όρια και τις προοπτικές της τουρκικής επιρροής στα Δυτικά Βαλκάνια.

Πιο αναλυτικά στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μια εννοιολογική αποσαφήνιση της έννοιας της ισχύος και ακολούθως παρατίθενται τα είδη της. Το επόμενο κεφάλαιο το οποίο αναφέρεται στη στρατηγική της Τουρκίας στα Δυτικά Βαλκάνια αρχίζει με μια γενική επισκόπηση της στρατηγικής της Τουρκίας από το 2002 και την άνοδο του ΑΚΡ στην εξουσία και στη συνέχεια αναλύεται η προβολή της ισχύος της

Τουρκίας στα Δυτικά Βαλκάνια από το 2002 μέχρι το 2016. Πιο συγκεκριμένα αναλύεται η έννοια του «Στρατηγικού Βάθους» και η πολιτική διείσδυση ως εργαλείο ήπιας και θεσμικής ισχύος. Γίνεται επίσης αναφορά στην οικονομική και πολιτισμική ισχύ μέσω της διείσδυσης με ήπια μέσα. Η επόμενη ενότητα αφορά την αναδιαμόρφωση της τουρκικής στρατηγικής ισχύος μετά το 2016. Ειδικότερα γίνεται αναφορά στην πολιτική μεταστροφή, στην οικονομική και πολιτική ισχύ μέσω επενδύσεων και χρηματοπιστωτικών εργαλείων και στην επιρροή μέσω των μειονοτικών και μουσουλμανικών κομμάτων. Εξετάζεται επίσης η ήπια ισχύς και η πολιτισμική διείσδυση που ακολουθεί η Τουρκία, ο αγώνας κατά του κινήματος Γκιουλέν στα Δυτικά Βαλκάνια και η άσκηση της τουρκικής στρατιωτικής διπλωματίας. Το κεφάλαιο κλείνει με το διττό θέμα κατά το οποίο η τουρκική πολιτική στα Βαλκάνια προβάλλεται από την ΕΕ ως ανταγωνιστική δύναμη που ενισχύει τον κατακερματισμό, ενώ η Άγκυρα παρουσιάζει τον εαυτό της ως ουδέτερο, σταθεροποιητικό παράγοντα που στηρίζει την περιφερειακή ανάπτυξη και την ευρωατλαντική ενσωμάτωση. Στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζεται η περίπτωση της Αλβανίας. Οι ενότητες παρουσιάζουν τη στρατηγική σχέση Αλβανίας–Τουρκίας σε πολλαπλά επίπεδα. Αρχικά τονίζεται η πολιτική και στρατιωτική συνεργασία στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ, που ενισχύθηκε με την προσωπική σχέση Ράμα–Ερντογάν. Στη συνέχεια αναλύεται η οικονομική διάσταση, με τουρκικές επενδύσεις δισεκατομμυρίων σε κίριους τομείς και αυξανόμενο εμπόριο. Στον εκπαιδευτικό τομέα, η Τουρκία δρα μέσω υποτροφιών, της ΤΙΚΑ και του Ιδρύματος Maarif, ενώ στη θρησκεία μέσω της Diyanet και της ανέγερσης μεγάλων τζαμιών. Η τελευταία ενότητα πραγματεύεται το ζήτημα αν η Τουρκία αποτελεί σταθερό εταίρο ή ανταγωνιστική δύναμη για την ευρωπαϊκή πορεία της Αλβανίας, παρουσιάζοντας επιχειρήματα και από τις δύο πλευρές. Το τέταρτο κεφάλαιο εξετάζει την πολύπλευρη επιρροή της Τουρκίας στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη. Αρχικά αναδεικνύεται η αξιοποίηση της κοινής οθωμανικής–ισλαμικής κληρονομιάς ως εργαλείο ήπιας ισχύος και ενίσχυσης των δεσμών με τους Βόσνιους Μουσουλμάνους. Στη συνέχεια παρουσιάζεται η οικονομική διείσδυση μέσα από επενδύσεις, έργα υποδομής και τραπεζικές δραστηριότητες, που ενισχύουν τη γεωπολιτική θέση της Άγκυρας. Εξετάζεται επίσης η εκπαιδευτική επιρροή μέσω υποτροφιών, πανεπιστημιακών συνεργασιών και πολιτιστικών ιδρυμάτων, καθώς και η θρησκευτική διπλωματία μέσω της Diyanet και της συνεργασίας με την Ισλαμική Κοινότητα. Τέλος, τονίζεται ότι ο ρόλος της Τουρκίας γίνεται αντιληπτός με διττό τρόπο, για άλλους είναι πηγή

σταθερότητας και στήριξης, ενώ για άλλους εργαλείο πολιτικής και ιδεολογικής διείσδυσης, γεγονός που καθιστά την παρουσία της σύνθετη και αμφιλεγόμενη. Το πέμπτο κεφάλαιο αναλύει συγκριτικά τη στρατηγική της Τουρκίας στα Δυτικά Βαλκάνια μετά το 2016, μέσα από τις περιπτώσεις Αλβανίας και Βοσνίας–Ερζεγοβίνης. Συνολικά, η τουρκική επιρροή προσαρμόζεται στις τοπικές συνθήκες, εμφανιζόμενη άλλοτε ως συνεργατική και άλλοτε ως αμφιλεγόμενη.

Κεφάλαιο 1

Εννοιολογικές προσεγγίσεις

1.1 Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό επιχειρείται μια εννοιολογική αποσαφήνιση των θεωριών των διεθνών σχέσεων στο πλαίσιο της διερεύνησης και κατανόησης της στρατηγικής της ισχύος που ακολουθεί η Τουρκία στα Δυτικά Βαλκάνια.

1.2 Η έννοια της ισχύος

Η έννοια της ισχύος αποτελεί βασικό αντικείμενο μελέτης των διεθνών σχέσεων, ειδικά όσον αφορά την κατανομή της στο παγκόσμιο σύστημα. Αυτό συμβαίνει επειδή η πολιτική είναι, σε μεγάλο βαθμό, ένας αγώνας για ισχύ. Ορισμένοι θεωρητικοί (Morgenthau, 31, Carr, 141) βλέπουν την πολιτική ως διαδικασία εξουσίας, και άρα η κύρια πρόκληση της πολιτικής είναι να εξηγήσει και να δικαιολογήσει την ισχύ. Η ισχύς είναι κάτι τρομακτικό που πρέπει να ελέγχεται και να κατευθύνεται σωστά. Διάφοροι ορισμοί έχουν διατυπωθεί για τον όρο, καθώς –όπως σημειώνει ο Nye (2009, 71) – όλοι μιλούν γι' αυτήν, αλλά λίγοι τη γνωρίζουν ουσιαστικά.

Η ισχύς ετυμολογικά σημαίνει την ικανότητα να επηρεάζεις τη συμπεριφορά των άλλων ώστε να ενεργούν σύμφωνα με τις επιθυμίες σου. Είναι δηλαδή η δύναμη να προκαλείς αποτελέσματα που αλλιώς δεν θα συνέβαιναν. Δεν αφορά μόνο τη δύναμη, αλλά και την ικανότητα να τη χρησιμοποιείς αποδοτικά – ακόμα κι αν δεν χρησιμοποιείται άμεσα. Όταν χρησιμοποιείται, μπορεί να συνοδεύεται από βία (Κουσκουβέλης, 2010, 140-145). Συμπερασματικά, ισχύς είναι η ικανότητα να επηρεάζουμε τους άλλους για να πετυχαίνουμε τα δικά μας αποτελέσματα. Στο διεθνές σύστημα, η ισχύς μετριέται με βάση τα αποτελέσματα της επιρροής ενός κράτους πάνω σε άλλα κράτη. Το πιο ισχυρό κράτος είναι εκείνο που επικρατεί. Τα κράτη, σύμφωνα με τον Carr (2011, 147), προσπαθούν διαρκώς να αυξήσουν την

ισχύ τους, με τελικό στόχο την ασφάλεια και την επιβίωση, καθώς η ισχύς αποτελεί το «νόμισμα» του διεθνούς συστήματος.

Οι διεθνολόγοι προσπαθούν να κατανοήσουν και να αναλύσουν τα χαρακτηριστικά της ισχύος, όπως το μέγεθός της, τον φορέα που την κατέχει, την αποτελεσματικότητά της και τον τομέα εφαρμογής της. Υπάρχουν διάφοροι συντελεστές ισχύος που είναι αλληλένδετοι. Σύμφωνα με τον Spykman (1942, 17), αυτοί περιλαμβάνουν τη γεωγραφική έκταση, τα σύνορα, τον πληθυσμό, τους φυσικούς πόρους, την οικονομία, τη σταθερότητα και το εθνικό φρόνημα. Ο Morgenthau περιγράφει οκτώ συντελεστές, όπως τη γεωγραφία, τους φυσικούς πόρους, τη στρατιωτική ισχύ, το φρόνημα και τη διπλωματία. Ο Carr διακρίνει τρεις βασικούς τύπους: στρατιωτική, οικονομική και ισχύ πειθούς (2011, 154,159,179) .

1.3 Είδη ισχύος

Σύμφωνα με μια γενικά αποδεκτή ταξινόμηση, η ισχύς διακρίνεται σε «σκληρή» και «ήπια». Η σκληρή ισχύς αφορά τη στρατιωτική και οικονομική δύναμη, ενώ η ήπια ισχύς σχετίζεται με πολιτισμικά και θεσμικά στοιχεία, όπως οι αξίες και οι πολιτικές. Ορισμένοι περιλαμβάνουν και τη διπλωματία στη σκληρή ισχύ. Νεότεροι όροι όπως «έξυπνη ισχύς» (συνδυασμός σκληρής και ήπιας) και «οξεία ισχύς» αναφέρονται σε σύνθετες και επιλεκτικές εφαρμογές ισχύος. Παρόλο που θεωρητικά οι κατηγορίες είναι διακριτές, στην πράξη συνυπάρχουν. Η ισχύς λειτουργεί ως ενιαίο σύνολο και αποτελεί το βασικό «νόμισμα» στις διεθνείς σχέσεις (Κατσούλας, 2022, 52).

Η ήπια ισχύς έχει ιστορικές ρίζες και εφαρμόστηκε ήδη από την αρχαία Αθήνα, όπως περιγράφει ο Θουκυδίδης στον Επιτάφιο Λόγο του Περικλή. Οι Αθηναίοι προσπαθούσαν να επηρεάζουν μέσω της ευγένειας και της ευμενούς στάσης τους. Η ήπια ισχύς, όπως την ορίζει ο Nye, αφορά την ικανότητα μιας χώρας να προσελκύει τους άλλους χωρίς χρήση βίας ή εξαναγκασμού, μέσω της επιρροής του πολιτισμού, των αξιών και του θεσμικού παραδείγματος. Για να είναι αποτελεσματική, πρέπει να βασίζεται στην έννοια της αμοιβαιότητας και της νομιμοποίησης (Θουκυδίδης, 2006, Nye, 2009, 257-258). Ο Nye υποστηρίζει ότι η

επιρροή ενός κράτους μπορεί να είναι πιο αποτελεσματική όταν βασίζεται στην έλξη που ασκεί, π.χ. στον θαυμασμό για τον πολιτισμό ή το οικονομικό του μοντέλο. Η ήπια ισχύς δεν στηρίζεται στην εξαναγκαστική δύναμη, αλλά στην εθελούσια αποδοχή. Οι πολιτικές που την ενισχύουν είναι αυτές που παράγουν διαρκή οφέλη και προβάλλουν εικόνα αξιοπιστίας και κύρους διεθνώς. Σημασία δεν έχει μόνο η υλική νίκη, αλλά το ποια αφήγηση επικρατεί διεθνώς. (Nye, 2009, 87,103, Κατσούλας, 2022). Δίνει επίσης παραδείγματα εφαρμογής της ήπιας ισχύος όπως το Σχέδιο Μάρσαλ, η πολιτισμική επιρροή του Βατικανού και οι παγκόσμιας εμβέλειας ΜΚΟ. Πολλοί ηγέτες και αναλυτές θεωρούν την ήπια ισχύ ως μοντέλο τόσο για τις διεθνείς σχέσεις όσο και για την επίλυση συγκρούσεων. Σε μια παγκοσμιοποιημένη κοινωνία, η διαθεσιμότητα πληροφορίας ενισχύει την έμφαση σε αυτή τη μορφή επιρροής

Ο Nye αναφέρει επίσης πως η σκληρή ισχύς είναι ευρέως κατανοητή, καθώς βασίζεται σε μέσα καταναγκασμού όπως ο στρατός και η οικονομία για να εξαναγκάσει άλλους να αλλάξουν στάση. Ενδεικτικό παράδειγμα είναι η νίκη των Συμμάχων στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Είναι η παλαιότερη μορφή ισχύος και εξαρτάται από παράγοντες όπως ο πληθυσμός, η γεωγραφία και οι πόροι. Συνδέεται με την άναρχη φύση του διεθνούς συστήματος, στο οποίο τα κράτη, χωρίς υπέρτατη αρχή, φοβούνται το ένα το άλλο και επιδιώκουν να ενισχύσουν την ισχύ τους. Ο πόλεμος είναι ιστορικά μέσο επίλυσης διαφορών. (Nye, 2004, 11-12,100)

Ο Mearsheimer διαχωρίζει τη σκληρή ισχύ σε δύο μορφές: στρατιωτική και λανθάνουσα. Η λανθάνουσα βασίζεται στην οικονομία και στον πληθυσμό, ενώ η στρατιωτική εκφράζει την παρούσα ισχύ. Παράγεται από τον πλούτο και την τεχνολογία ενός κράτους. Η σύγχρονη στρατιωτική ισχύς έχει επηρεαστεί από την επανάσταση στην τεχνολογία πληροφορίας, με τις ΗΠΑ να κυριαρχούν στρατιωτικά μέσω προηγμένων όπλων και δυνατοτήτων σε πραγματικό χρόνο (Mearsheimer, 2006, 141-142, 165). Παρά την έμφαση στη στρατιωτική ισχύ, η λανθάνουσα ισχύς – δηλαδή πλούτος και πληθυσμός– είναι κρίσιμη, γιατί επιτρέπει την οικοδόμηση στρατιωτικής δύναμης. Ο Carr σημειώνει ότι η οικονομία μπορεί να αξιοποιηθεί πολιτικά με δύο τρόπους: μέσω επενδύσεων στο εξωτερικό και ελέγχου ξένων αγορών. Οι κυβερνήσεις ενθαρρύνουν οικονομικούς δρώντες να επενδύσουν με βάση στρατηγικά συμφέροντα (Carr, 2011, 171-172)

Αντιλαμβανόμενος τους περιορισμούς της ήπιας ισχύος, ο Nye ανέπτυξε αργότερα τη θεωρία της «έξυπνης ισχύος», ειδικά μετά το 2003 και τις εξελίξεις στο Ιράκ. Η έξυπνη ισχύς δεν είναι νέα θεωρία, αλλά στρατηγική επιλογή συνδυασμού σκληρών και ήπιων μέσων επιρροής. Υιοθετήθηκε από την κυβέρνηση Ομπάμα και εξέφρασε μια νέα στρατηγική κατεύθυνση της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, της οποίας η επιτυχία κρίνεται εκ του αποτελέσματος. (Nye, 2009, 278-279). Σύμφωνα με αυτόν, η διεθνής πολιτική μοιάζει με σκάκι τριών επιπέδων. Στην κορυφή, η στρατιωτική ισχύς είναι μονοπολική· στη μέση, οι οικονομικές σχέσεις είναι πολυπολικές· και στη βάση, τα παγκόσμια ζητήματα (π.χ. κλιματική αλλαγή, πανδημίες) αντιμετωπίζονται από πολλούς και μη κρατικούς δρώντες. Για να διαχειριστεί κανείς αποτελεσματικά αυτά τα επίπεδα, απαιτείται στρατηγική που συνδυάζει σκληρή και ήπια ισχύ – δηλαδή έξυπνη ισχύ.

(Nye, 2009, 162)

Ο όρος «οξεία ισχύς» πρωτοεμφανίστηκε σε άρθρο του *Foreign Affairs* το 2017 από τους Walker και Ludwig. Υποστήριξαν ότι η έννοια της ήπιας ισχύος δεν επαρκεί για να περιγράψει τις ενέργειες αυταρχικών κρατών, οι οποίες θα μπορούσαν να απειλήσουν τις δημοκρατίες. Έκτοτε, μελετώνται δραστηριότητες αυτών των κρατών υπό το πρίσμα της «οξείας ισχύος» και της επιρροής τους στους θεσμούς και τις κοινωνίες (Walker & Ludwig, 2017, 13). Η οξεία ισχύς περιλαμβάνει λογοκρισία και προπαγάνδα με στόχο την αποσταθεροποίηση των δημοκρατικών θεσμών. Τα αυταρχικά καθεστώτα εκμεταλλεύονται την ελευθερία στις δημοκρατίες για να εισάγουν παραπληροφόρηση, ενώ ταυτόχρονα προστατεύουν τις κοινωνίες τους από εξωτερικές επιρροές. Έτσι, η οξεία ισχύς λειτουργεί ως αντίστροφο της ήπιας ισχύος, επιδιώκοντας την υπονόμευση αντί της έλξης (Κυριαζής, 2021).

Κεφάλαιο 2

Η στρατηγική της Τουρκίας στα Δυτικά Βαλκάνια:

Διαστάσεις ισχύος και επιρροής

2.1 Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο διερευνάται η στρατηγική ισχύος που ακολουθείται από την Τουρκία ιδιαίτερα στην περιοχή των Δυτικών Βαλκανίων.

2.2 Η ανάπτυξη της Τουρκίας ως περιφερειακής δύναμης από το 2002 και εξής

Ο νεοοθωμανισμός αποτελεί ένα ιδεολογικό και στρατηγικό πλαίσιο που επηρέασε καθοριστικά την τουρκική εξωτερική πολιτική κυρίως από τη δεκαετία του 2000 και εξής. Πρόκειται για μια θεωρία που συνδυάζει την ιστορική και πολιτισμική κληρονομιά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με τις επιδιώξεις της σύγχρονης Τουρκίας για περιφερειακή ηγεμονία, ιδίως στις περιοχές των πρώην οθωμανικών εδαφών όπως τα Βαλκάνια, η Μέση Ανατολή, ο Καύκασος και η Βόρεια Αφρική (Grigoriadis, 2010, 4). Η θεωρία αυτή θεμελιώνεται στο έργο και τη σκέψη του πρώην Υπουργού Εξωτερικών και Πρωθυπουργού της Τουρκίας, Αχμέτ Νταβούτογλου, ο οποίος στο βιβλίο του “Το στρατηγικό βάθος” (2001) παρουσίασε το όραμα της Τουρκίας ως «κεντρική δύναμη» με ρόλο-κλειδί στο γεωπολιτικό τόξο που εκτείνεται από τα Βαλκάνια έως την Κεντρική Ασία (Taşpınar, 2016, 1). Η θέση του Νταβούτογλου είναι ότι η Τουρκία, λόγω της γεωγραφικής της θέσης και της ιστορικής της συνέχειας, διαθέτει το στρατηγικό βάθος για να ασκήσει επιρροή σε περιφερειακό επίπεδο. Βασικό χαρακτηριστικό του νεοοθωμανισμού είναι η πολιτισμική επανασύνδεση με μουσουλμανικούς πληθυσμούς και κοινότητες που υπήρξαν κάποτε μέρος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η Τουρκία επιδιώκει να παρουσιάζεται ως φυσικός ηγέτης και προστάτης αυτών των πληθυσμών, ενισχύοντας πολιτιστικούς, θρησκευτικούς και γλωσσικούς δεσμούς (Νταβούτογλου, 2001, 482-485).

Η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας την περίοδο από τα τέλη της δεκαετίας του 2010 και στις αρχές του 2020 διαμορφώθηκε από μια σειρά αλληλένδετων εξελίξεων σε παγκόσμιο, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο. Σε παγκόσμιο επίπεδο, η κατάρρευση της φιλελεύθερης παγκόσμιας τάξης, η οικονομική κρίση του 2008, η άνοδος του δεξιού λαϊκισμού στη Δύση και η ταχεία άνοδος της Κίνας άλλαξαν το γεωπολιτικό πλαίσιο, μειώνοντας τη δυτική κυριαρχία και ενισχύοντας τα μη-δυτικά κέντρα ισχύος. Σε περιφερειακό επίπεδο, η κρίση της Ευρωζώνης και η αποστασιοποίηση της ΕΕ από την περιοχή μείωσαν τη σημασία της ευρωπαϊκής

προοπτικής για την Τουρκία, ενώ οι συνέπειες της Αραβικής Άνοιξης και η αυξημένη παρουσία της Ρωσίας και της Κίνας στην ευρύτερη Μέση Ανατολή ώθησαν την Άγκυρα να αναζητήσει νέους τρόπους ενίσχυσης της στρατηγικής της αυτονομίας, περιλαμβανομένης της συνεργασίας με μη-δυτικές δομές όπως ο Οργανισμός Συνεργασίας της Σαγκάης. Τέλος, σε εθνικό επίπεδο, η εδραίωση της εξουσίας του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν τού επέτρεψε να ασκήσει σχεδόν ανεξέλεγκτο έλεγχο στην εξωτερική πολιτική. Η κρίση στην Ουκρανία και η αστάθεια στο ευρωπαϊκό σύστημα ασφαλείας δημιούργησαν νέα περιθώρια για μια πραγματιστική, αυτόνομη και ενίοτε ευκαιριακή τουρκική εξωτερική πολιτική (Shlykov, 2023, 135-136). Ο Öniş (2021) παρουσιάζει την εις βάθος μεταμόρφωση της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής (TFP) κατά τη διακυβέρνηση του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (AKP), ιδίως μετά το 2011. Η μετατόπιση από τη λογική της «αλληλεξάρτησης» και της ήπιας ισχύος προς μια στρατηγική «στρατηγικής αυτονομίας» και έμφασης στη σκληρή ισχύ (π.χ. στρατιωτικές επεμβάσεις σε Συρία, Λιβύη, Ιράκ) αποτέλεσε σημείο καμπής για την Τουρκία. Σε παγκόσμιο επίπεδο, η παρακμή της δυτικής ηγεμονίας και η άνοδος της Κίνας, της Ρωσίας και των BRICS ώθησαν την Τουρκία να επανεξετάσει τις διεθνείς της συμμαχίες. Σε περιφερειακό επίπεδο, η αποτυχία της Αραβικής Άνοιξης και ο συριακός εμφύλιος ενίσχυσαν τις απειλές ασφάλειας, ιδιαίτερα με την αναζωπύρωση του κουρδικού ζητήματος. Σε εσωτερικό επίπεδο, η μετάβαση της Τουρκίας σε ένα ανταγωνιστικό αυταρχικό προεδρικό καθεστώς, ειδικά μετά το δημοψήφισμα του 2017, ενίσχυσε τον προσωπικό ρόλο του Ερντογάν στην εξωτερική πολιτική (Öniş, 2021, 14-16). Σύμφωνα με τον Bechev (2020) η πορεία της Τουρκίας στη δεκαετία μετά το 2013 καταγράφει την υποχώρηση του φιλοδοξού οράματός της για περιφερειακή ηγεσία, όπως αυτό διαμορφώθηκε από τις κρίσεις στην Αίγυπτο (πραξικόπημα 2013) και στη Συρία. Η εσωτερική στροφή του Ερντογάν προς τον αυταρχισμό, με αποκορύφωμα την εγκαθίδρυση προεδρικού καθεστώτος το 2017, έπληξε σοβαρά τη δυνατότητα της Τουρκίας να λειτουργεί ως πρότυπο για τον μουσουλμανικό και περιφερειακό κόσμο. Παράλληλα, η τουρκική οικονομία αντιμετωπίζει σοβαρές δυσκολίες. Κατά ειρωνικό τρόπο, η «νέα» Τουρκία του Ερντογάν αρχίζει να μοιάζει με την «παλιά» Τουρκία της δεκαετίας του 1990, δηλαδή εσωτερικά συγκρουσιακή και εξωτερικά επιθετική (Bechev, 2020, 6-7).

Ο Inat (2023, 87) παρουσιάζει τη βασική στρατηγική της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής υπό τις κυβερνήσεις του AKP ως μια προσπάθεια εξισορρόπησης μεταξύ

Δύσης και Ανατολής. Παρόλο που η Άγκυρα διατηρεί σταθερά τη φιλοδοξία για ανεξάρτητη εξωτερική πολιτική, δεν εγκατέλειψε ποτέ τους θεσμικούς δεσμούς με τη Δύση: παρέμεινε ενεργό μέλος του NATO, συνέχισε τη διαδικασία ένταξης στην ΕΕ και προσπάθησε να διατηρήσει λειτουργικές σχέσεις με ΗΠΑ και Ευρώπη. Ωστόσο, η ασυνεπής ή μη ορθολογική στάση της Δύσης απέναντι στην Τουρκία (κατά την άποψη της Άγκυρας) οδήγησε σε εντάσεις, γεγονός που ώθησε την Τουρκία να στραφεί προσωρινά προς ανταγωνιστές της Δύσης, όπως η Ρωσία — χαρακτηριστικό παράδειγμα η αγορά των ρωσικών S 400. Παρ' όλα αυτά, η Τουρκία δεν βλέπει την Ασία ως αντικαταστάτη της Δύσης, αλλά επιδιώκει να αποφύγει νέες μορφές εξάρτησης, υιοθετώντας μια πολιτική ισορροπίας και στρατηγικής αυτονομίας. Συμπερασματικά, η Τουρκία επιδιώκει να διατηρεί πολλαπλές σχέσεις χωρίς αποκλειστικό προσανατολισμό, προκειμένου να διαφυλάσσει την εξωτερική της ευελιξία και κυριαρχία στο παγκόσμιο σύστημα (Inat, 2023, 87).

Η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας την περίοδο μετά το 2023 και στο πλαίσιο της επετείου των 100 ετών από την ίδρυση της Δημοκρατίας (1923–2023), όπως αναφέρεται στην ιστοσελίδα του υπουργείου εξωτερικών, διαμορφώνεται από ένα σύνθετο πλέγμα προκλήσεων και ευκαιριών σε παγκόσμιο, περιφερειακό και εσωτερικό επίπεδο. Σε αυτό το πλαίσιο, το δόγμα της εξωτερικής πολιτικής εντάσσεται στο ευρύτερο εθνικό όραμα για την «Εκατονταετία της Τουρκίας» (*Türkiye Yüzyılı*). Η στρατηγική και οι στόχοι της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής κατά την περίοδο της «Εκατονταετίας της Τουρκίας» σύμφωνα με το υπουργείο εξωτερικών της Τουρκίας μέσα σε ένα ασταθές και μεταβαλλόμενο διεθνές περιβάλλον είναι να επιδιώκει να ασκήσει μια δυναμική, ανεξάρτητη και πολυδιάστατη εξωτερική πολιτική, βασισμένη στην ισχυρή διπλωματική της παράδοση, τη γεωστρατηγική της θέση και τους ανθρώπινους και θεσμικούς της πόρους. Οι βασικοί της στόχοι περιλαμβάνουν:

- Προστασία εθνικών συμφερόντων και διαμόρφωση συνθηκών για ειρήνη και σταθερότητα.
- Αντιμετώπιση της τρομοκρατίας, της εξτρεμιστικής βίας και των ανθρωπιστικών κρίσεων, με έμφαση στη Συρία και τη Γάζα.

- Ενίσχυση της περιφερειακής συνδεσιμότητας μέσω ενεργειακών και μεταφορικών διαδρόμων.
- Διαμεσολάβηση και ειρηνική επίλυση συγκρούσεων, όπου η Τουρκία πρωτοστατεί διεθνώς (ΟΗΕ, ΟΑΣΕ, ΟΙC).
- Διεύρυνση και εμπάθυνση διπλωματικών σχέσεων, από τα Βαλκάνια και τη Μ. Ανατολή έως την Ασία, την Αφρική και τη Λατινική Αμερική.
- Ενίσχυση της πολυμέρειας και των διεθνών θεσμών, με αιχμή την πρωτοβουλία για αναμόρφωση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ («The World is Bigger than Five»).
- Ανθρωποκεντρική διπλωματία, με έμφαση στην ανθρωπιστική βοήθεια, τη διαπολιτισμική κατανόηση και την ενεργό συμμετοχή της διασποράς.

Η Τουρκία προβάλλει ως δύναμη σταθερότητας και ανάπτυξης σε μια ευρύτερη περιοχή γεμάτη κρίσεις, επενδύοντας παράλληλα σε καινοτομία, ψηφιακή διπλωματία και στρατηγική ανάλυση για να ανταποκριθεί στις προκλήσεις του μέλλοντος. Το όραμα της «Εκατονταετίας της Τουρκίας» συνοψίζει την επιδίωξη μιας ισχυρής, ανεξάρτητης και διεθνώς ενεργής Τουρκίας που διασφαλίζει τα εθνικά της συμφέροντα ενώ συμβάλλει στους παγκόσμιους στόχους ειρήνης και ανάπτυξης (Υπ.Εξ. Τουρκίας).

2.3 Η προβολή ισχύος της Τουρκίας στα Δυτικά Βαλκάνια (2002-2016)

2.3.1 Εισαγωγή

Από την άνοδο του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (ΑΚΡ) το 2002, η Τουρκία υιοθέτησε μια νέα, δυναμική στρατηγική εξωτερικής πολιτικής, με ιδιαίτερη έμφαση στα Δυτικά Βαλκάνια. Η στρατηγική αυτή βασίστηκε στη θεωρία του «Στρατηγικού Βάθους» του Αχμέτ Νταβούτογλου, η οποία προέβλεπε την ανάδειξη

της Τουρκίας ως περιφερειακής δύναμης μέσω της αξιοποίησης ιστορικών, πολιτισμικών και θρησκευτικών δεσμών (Αρσονιάδης, 2016, 98-99).

2.3.2 Το «Στρατηγικό Βάθος»

Η θεωρία του «Στρατηγικού Βάθους» υποστηρίζει ότι η γεωγραφική και ιστορική θέση της Τουρκίας της προσδίδει τη δυνατότητα να λειτουργεί ως κεντρικό κράτος σε πολλαπλά γεωπολιτικά συστήματα, μεταξύ των οποίων και τα Βαλκάνια (Νταβούτογλου, 2001,195). Χαρακτηριστικά αναφέρει «...η Τουρκία φαίνεται να διαθέτει σημαντικές δυνατότητες που της παρέχει η ιστορική συσσώρευση εμπειρίας, βασιζόμενη στην οθωμανική κληρονομιά στα Βαλκάνια...η Τουρκία πρέπει να επιδιώκει συνεχώς την εξασφάλιση εγγυήσεων που θα της παρέχουν το δικαίωμα της παρέμβασης στα ζητήματα που αφορούν τις μουσουλμανικές μειονότητες των Βαλκανίων...θα λαμβάνει υπόψη συνεχώς τους πολιτισμικούς και ιστορικούς παράγοντες» (Νταβούτογλου, 2010, 209-210). Η στρατηγική αυτή ενισχύθηκε από την επιθυμία της Τουρκίας να ανακτήσει επιρροή σε περιοχές της πρώην Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, προωθώντας ένα είδος «νεο-οθωμανισμού» (Rašidagić & Hesová, 2022, 97).

2.3.3 Η πολιτική διεύθυνση ως εργαλείο ήπιας και θεσμικής ισχύος

Η περίοδος 2002–2016 αποτέλεσε καθοριστική φάση για την τουρκική εξωτερική πολιτική στα Βαλκάνια, κυρίως μετά την άνοδο του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (ΑΚΡ). Η πολιτική της Τουρκίας αναπροσανατολίστηκε σε πιο συντηρητική και περιφερειακά ενεργή κατεύθυνση, με στόχο την προσφορά ασφάλειας και σταθερότητας, την ενίσχυση οικονομικών σχέσεων και την εκμετάλλευση της οικονομικής της ανάπτυξης για αύξηση επιρροής. Η έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων με την ΕΕ το 2004 αποτέλεσε σημαντικό μοχλό για την εξωτερική της δράση στα Βαλκάνια, όπου η Τουρκία προώθησε μια πολιτική εμπνευσμένη από την Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας. Επιπλέον η Τουρκία ανέλαβε μεσολαβητικό ρόλο σε περιφερειακές πρωτοβουλίες (π.χ. τριμερείς συναντήσεις Σερβίας–Βοσνίας–Τουρκίας), στήριξε τη διεθνή αναγνώριση του Κοσόβου, την

ένταξη κρατών όπως η Αλβανία, η Κροατία και η Βόρεια Μακεδονία στο ΝΑΤΟ, και παρείχε τεχνογνωσία για τις ενταξιακές διαδικασίες της ΕΕ. Η Τουρκία συνδέθηκε με τα Βαλκάνια πιο έντονα από κάθε άλλη περίοδο στην ιστορία της, ενισχύοντας και τις σχέσεις της με την ΕΕ. Παράλληλα, η Άγκυρα προώθησε την εικόνα της ως προστάτιδας των μουσουλμανικών πληθυσμών της περιοχής. (Harxhi, 2017). Επιπρόσθετα, η Τουρκία ανέπτυξε στενές σχέσεις με χώρες όπως η Αλβανία, η Βοσνία-Ερζεγοβίνη και το Κόσοβο, αξιοποιώντας κοινές θρησκευτικές και πολιτισμικές αναφορές. Η διπλωματική της δραστηριότητα περιλάμβανε μεσολαβητικές πρωτοβουλίες, όπως η τριμερής συνεργασία Τουρκίας-Βοσνίας-Σερβίας (Vračić, 2016, 27).

2.3.4 Οικονομική και πολιτισμική επιρροή: Η διείσδυση μέσω ήπιων μέσων

Κατά την περίοδο 2000–2010, η Τουρκία ενίσχυσε την ήπια ισχύ της στα Βαλκάνια μέσω οργανισμών όπως η ΤΙΚΑ και το Ίδρυμα Yunus Emre. Η ΤΙΚΑ επεκτάθηκε δυναμικά στην περιοχή, ιδρύοντας γραφεία και υποστηρίζοντας έργα υποδομής, εκπαίδευσης και προστασίας πολιτιστικής κληρονομιάς. Παράλληλα, το Yunus Emre Institute δημιούργησε πολιτιστικά κέντρα που προώθησαν τη διδασκαλία της τουρκικής γλώσσας, την οργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων και την ενίσχυση των διμερών σχέσεων με τις τοπικές κοινωνίες (Eksi, 2017, 190–192).

Σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε και το δίκτυο του κινήματος Hizmet του Φετουλάχ Γκιουλέν, το οποίο είχε ισχυρή κοινωνική και εκπαιδευτική παρουσία στην περιοχή. Μέσω της ίδρυσης σχολείων, πανεπιστημιακών ιδρυμάτων και μη κυβερνητικών οργανώσεων, το κίνημα κατάφερε να εδραιώσει επιρροή σε χώρες όπως η Αλβανία, η Βοσνία-Ερζεγοβίνη, η Βόρεια Μακεδονία και το Κόσοβο. Οι δραστηριότητες του Hizmet προωθούσαν μια εικόνα μετριοπαθούς ισλαμισμού, εκπαίδευσης και πολιτισμικής συνεργασίας, ενισχύοντας το λεγόμενο “ήπιο αποτύπωμα” της Τουρκίας στην περιοχή. Ωστόσο, μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα του 2016 και την απόδοση ευθυνών στον Γκιουλέν, η Άγκυρα άσκησε έντονες πιέσεις σε βαλκανικές κυβερνήσεις για το κλείσιμο αυτών των δομών ή την έκδοση προσώπων που σχετίζονταν με το δίκτυο (Vračić, 2016, 6).

2.4 Η αναδιαμόρφωση της τουρκικής στρατηγικής ισχύος μετά το 2016

Η τουρκική στρατηγική στα Βαλκάνια μεταστράφηκε σημαντικά το 2016, εξαιτίας τόσο της αποχώρησης του Πρωθυπουργού Νταβούτογλου όσο και του πολιτικού σεισμού που ακολούθησε την απόπειρα στρατιωτικού πραξικοπήματος τον Ιούλιο. Η περίοδος που ακολούθησε σηματοδοτεί μια ριζική απομάκρυνση από την κατά βάση προβλέψιμη τουρκική προσέγγιση στην περιοχή, όπως ίσχυε σε όλες τις προηγούμενες φάσεις. Η νέα αυτή στάση χαρακτηρίζεται από ασυνεπή λήψη αποφάσεων και τον αυταρχικό χαρακτήρα του Προέδρου Ερντογάν (Rašidagić & Hesova, 2020, 104-105)

2.4.1 Πολιτική μεταστροφή μετά το 2016

Από το 2016 και μετά, η τουρκική εξωτερική πολιτική χαρακτηρίζεται όλο και περισσότερο από τη σύγκλιση των εσωτερικών πολιτικών επιδιώξεων με τις διεθνείς σχέσεις, υπό την αυταρχική ηγεσία του Προέδρου Ερντογάν. Η περίοδος αυτή σηματοδοτεί μια σαφή απομάκρυνση από προηγούμενα πολυεπίπεδα μοντέλα λήψης αποφάσεων και αντικατάστασή τους με προεδρικά διατάγματα και μονομερείς παρεμβάσεις. Η παραίτηση του Νταβούτογλου και το αποτυχημένο πραξικόπημα του Ιουλίου 2016 επιτάχυναν αυτήν τη μετάβαση, με το κράτος να προχωρά σε μαζικές εκκαθαρίσεις στελεχών που σχετίζονταν με το Κίνημα Χιζμέτ και στη σταδιακή μετατροπή του ίδιου του κυβερνώντος κόμματος σε εργαλείο απόλυτου ελέγχου από τον Πρόεδρο (Rašidagić & Hesova, 2020, 116-117). Η Freedom House κατέταξε την Τουρκία ως «μη ελεύθερη» χώρα ήδη από το 2018, και οι αλλαγές αυτές αποτυπώνονται καθαρά και στην προσέγγισή της προς τα Δυτικά Βαλκάνια, που πλέον λειτουργούν και ως πεδίο εσωτερικής πολιτικής νομιμοποίησης (Rašidagić & Hesova, 2020, 117).

Η τουρκική παρουσία στα Βαλκάνια δεν περιορίστηκε σε θεσμικές ή οικονομικές παρεμβάσεις, αλλά συνοδεύτηκε από πολιτικού τύπου συμμαχίες με ηγέτες της περιοχής, όπως ο Μπακίρ Ιζετμπέγκοβιτς στη Βοσνία, ο Χασίμ Θάτσι στο Κόσοβο και ο Έντι Ράμα στην Αλβανία. Σε πολλές περιπτώσεις, η εξωτερική πολιτική

χρησιμοποιήθηκε για την εδραίωση εσωτερικής νομιμοποίησης μέσω διεθνών δράσεων και εκδηλώσεων, όπως η προεκλογική συγκέντρωση του ΑΚΡ στο Σαράγεβο το 2018, που υποκατέστησε αντίστοιχες συγκεντρώσεις στην Ευρώπη. Έτσι, η μετα-2016 εξωτερική πολιτική της Τουρκίας στα Βαλκάνια αποκτά έντονα προσωποκεντρικά και συμβολικά χαρακτηριστικά, και δεν καθορίζεται αποκλειστικά από γεωπολιτικούς ή ιδεολογικούς άξονες, όπως ο ισλαμισμός ή ο νεοοθωμανισμός (Rašidagić & Hesova, 2020, 118-119). Στο άρθρο των Κοç και Önsöy επισημαίνεται ότι, παρότι η Τουρκία έχει μειώσει την ενεργή της πολιτική παρουσία στα Δυτικά Βαλκάνια, ο Πρόεδρος Ερντογάν διατηρεί την τουρκική επιρροή μέσω προσωπικών του πρωτοβουλιών. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη βελτίωση των σχέσεων με τη Σερβία —μια χώρα με ιστορική εχθρότητα προς την Τουρκία— μέσω επισκέψεων και οικονομικών συμφωνιών. Μάλιστα, ο Ερντογάν συναντήθηκε τρεις φορές μέσα σε έναν χρόνο με τον Σέρβο πρόεδρο Αλεξάντερ Βούτσιτς και προώθησε τη διαμεσολάβηση μεταξύ αυτού και του Βόσνιου ηγέτη Μπακίρ Ιζεμπέγκοβιτς. Επιπλέον, η Κροάτισσα πρόεδρος Κολίντα Γκράμπαρ-Κιτάροβιτς ζήτησε τη στήριξη της Τουρκίας για αλλαγές στον εκλογικό νόμο της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, γεγονός που υπογραμμίζει τη συνεχιζόμενη πολιτική επιρροή της Τουρκίας στην περιοχή (Κοç & Önsöy, 364).

2.4.2 Οικονομική επιρροή μέσω επενδύσεων και χρηματοπιστωτικών εργαλείων

Σύγχρονες αναλύσεις για τα κίνητρα των τουρκικών επιχειρήσεων να επεκταθούν στη Νοτιοανατολική Ευρώπη (SEE) εντοπίζουν ως βασικούς παράγοντες την παρουσία τουρκικών τραπεζών, τις ευκαιρίες εισόδου μέσω brownfield επενδύσεων και τη δυνατότητα χρήσης των χωρών της περιοχής ως εφαλτήριο για περαιτέρω επέκταση. Επιπλέον, σημαντικό κίνητρο αποτελεί το γεγονός ότι πολλοί Τούρκοι επενδυτές έχουν καταγωγή από τις χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Η συχνή αεροπορική σύνδεση μέσω Turkish Airlines ενισχύει την οικονομική διείσδυση, ενώ η δυνατότητα εισόδου χωρίς βίζα για Τούρκους πολίτες σε όλες τις μη-κοινοτικές χώρες της περιοχής την τελευταία δεκαετία διευκολύνει περαιτέρω την προσέλκυση επενδυτών (Hake, 2020, 18).

Παρά τη διαρκή μείωση της επιχειρηματικής εμπιστοσύνης στην Τουρκία μετά το 2008 —εξαιτίας της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, της αποτυχημένης απόπειρας πραξικοπήματος το 2016 και της διολίσθησης της τουρκικής λίρας— οι τουρκικές εξαγωγές προς τα Βαλκάνια αυξήθηκαν το 2018. Το γεγονός αυτό καταδεικνύει ότι οι πρόσφατες οικονομικές σχέσεις της Τουρκίας με τα Δυτικά Βαλκάνια δεν καθοδηγούνται από ιδεολογικά ή ιστορικά κίνητρα, αλλά κυρίως από έναν πραγματιστικό σχεδιασμό. Ενδεικτικό είναι πως, παρά την έντονη κριτική της Σερβίας στον νεοοθωμανισμό, η χώρα αυτή έχει αναδειχθεί σε βασικό εταίρο της Τουρκίας στην περιοχή. Συνεπώς, η τουρκική πολιτική στα Βαλκάνια φαίνεται να εστιάζει περισσότερο σε στρατηγικά συμφέροντα παρά σε πολιτισμικές ή ιδεολογικές αφηγήσεις (Rašidagić & Hesona, 2020, 118-119). Επιπλέον η Τουρκία αναδείχθηκε σε ισχυρό επενδυτή στα Δυτικά Βαλκάνια, με Άμεσες Ξένες Επενδύσεις (FDI) που έφτασαν τα 16,2 δισ. δολάρια το 2016, ιδιαίτερα σε στρατηγικούς τομείς όπως ενέργεια, υποδομές, τηλεπικοινωνίες και τράπεζες. Οι επενδύσεις της συχνά συνδέονται με πολιτική επιρροή και εμφανίστηκε ως πρωταθλήτρια περιφερειακής σταθερότητας, όταν π.χ. συνέβαλε στην υπογραφή της Διακήρυξης της Κωνσταντινούπολης (2010) από Σερβία και Βοσνία (Roubanis, 2019, 84-86). Σύμφωνα και με τον Güzeldere (2021) η εμπορική δραστηριότητα μεταξύ της Τουρκίας και των χωρών των Δυτικών Βαλκανίων αυξήθηκε σημαντικά από το 2002 έως το 2019. Συγκεκριμένα, από τα 435 εκατ. δολάρια το 2002, οι εμπορικές συναλλαγές έφτασαν τα 3 δισ. το 2016 και σχεδόν τα 10 δισ. δολάρια τους πρώτους εννέα μήνες του 2019. Σύμφωνα με στοιχεία της Τουρκικής Συνέλευσης Εξαγωγέων (TİM), το 2020 οι εξαγωγές προς χώρες όπως η Αλβανία, η Βοσνία-Ερζεγοβίνη, η Σερβία και η Ελλάδα έφτασαν τα 10,2 δισ. δολάρια, παρουσιάζοντας μείωση 7,5% σε σχέση με το 2019 (11 δισ.), κυρίως λόγω της πανδημίας (Güzeldere, 2021, 7)

2.4.3 Πολιτική μέσω επιρροής σε μειονοτικά και μουσουλμανικά κόμματα

Η Τουρκία φαίνεται να παρέχει εξωτερική στήριξη στις διεκδικήσεις των μουσουλμανικών κοινοτήτων, ενισχύοντας τη γεωπολιτική της επιρροή. Μετά το 2016, ένα σημαντικό πρόβλημα στη Βόρεια Μακεδονία είναι οι εθνο-θρησκευτικές

διακρίσεις κατά μη χριστιανών πολιτών, κυρίως μουσουλμάνων όπως Αλβανών και Τούρκων. Στην Αλβανία, η θρησκευτική αρμονία αποτελεί συνταγματική αξία, αποτέλεσμα της ιστορικής εμπειρίας της χώρας ωστόσο η ίδρυση του κόμματος PDIU το 2011 από τους Tahir Muhedini και Shpëtim Idrizi στοχεύει στην υποστήριξη των δικαιωμάτων των Αλβανών μουσουλμάνων, προκαλώντας ανησυχίες για πιθανή αντικοσμική στάση. Πολλοί πολιτικοί και θρησκευτικοί παράγοντες υποστηρίζουν πως ο Ερντογάν ενισχύει οικονομικά το PDIU μέσω τουρκικών οργανισμών, αν και δεν υπάρχουν τεκμηριωμένα στοιχεία. Το δημοσίευμα της εφημερίδας Καθημερινή το 2016 ενίσχυσε αυτές τις υποψίες, επικαλούμενο ανώνυμες μαρτυρίες για χρηματοδότηση και πολιτική στήριξη. Παρότι οι τουρκικές αρχές απορρίπτουν τις καταγγελίες, η αυξανόμενη επιρροή της Τουρκίας στους συνιτίκους πληθυσμούς δημιουργεί ανησυχίες για ενίσχυση του πολιτικού Ισλάμ και ριζοσπαστικοποίηση (Oztourk, 2023, 61-62).

2.4.4 Ήπια Ισχύς και Πολιτισμική Διείσδυση

Η Τουρκία έχει εξελιχθεί σε ηγετική δύναμη στη χρηματοδότηση και ανέγερση τζαμιών στα Δυτικά Βαλκάνια, ιδίως μετά το 2002 και την άνοδο του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν στην εξουσία. Παρόλο που σε τοπικό επίπεδο οι πρωτοβουλίες ξεκινούν συχνά από τις ίδιες τις κοινότητες, η Άγκυρα πλέον παίζει πρωταγωνιστικό ρόλο, αντικαθιστώντας σε μεγάλο βαθμό χώρες όπως η Σαουδική Αραβία. Ωστόσο, η οικοδόμηση τζαμιών δεν αποτελεί απλώς θρησκευτική δράση, αλλά εντάσσεται σε μια ευρύτερη γεωπολιτική στρατηγική, την οποία η ανθρωπολόγος Ρεβέκκα Μπράιαντ αποκαλεί «Ιμπεριαλισμό Υποδομών». Αυτή η στρατηγική περιλαμβάνει μεγάλης κλίμακας κατασκευαστικά έργα —σιδηροδρόμους, λιμάνια, εμπορικές εγκαταστάσεις— που απλώνονται από τα Βαλκάνια και τον Καύκασο μέχρι την Αφρική και την Κεντρική Ασία. Πολλά από τα έργα αυτά ανατίθενται σε εταιρείες προσκείμενες στο καθεστώς Ερντογάν. Μέσω της επίκλησης κοινών εθνοτικών, θρησκευτικών και ιστορικών δεσμών, η Τουρκία διαμορφώνει μια πολιτική «αδελφοσύνης» και «κοινού πεπρωμένου», επιδιώκοντας να προβάλλει τον εαυτό της όχι ως θεματοφύλακα του παρελθόντος, αλλά ως σύγχρονη εναλλακτική έναντι της Δύσης (Mende, 2025).

2.4.5 Ο αγώνας κατά του κινήματος Γκιουλέν στα Δυτικά Βαλκάνια

Ωστόσο από την άλλη πλευρά ο αγώνας κατά του κινήματος Γκιουλέν έγινε βασική προτεραιότητα της τουρκικής πολιτικής μετά το 2016. Αν και η πίεση της Άγκυρας προς τις κυβερνήσεις της περιοχής για το κλείσιμο σχολείων και την έκδοση προσώπων συνδεδεμένων με το κίνημα είχε ξεκινήσει νωρίτερα, εντάθηκε σημαντικά μετά το πραξικόπημα. Η Τουρκία υιοθέτησε μια πολιτική «καρότου και μαστιγίου», προσφέροντας επενδύσεις και εμπορικές συμφωνίες ως κίνητρο και ακυρώνοντας συμφωνίες με χώρες που δεν συνεργάζονταν. Για παράδειγμα, με τα Σκόπια ακυρώθηκε η συμφωνία διπλού πτυχίου όταν η Βόρεια Μακεδονία αρνήθηκε να κλείσει τα σχολεία. Παρά την πίεση όμως, καμία χώρα δεν έκλεισε πλήρως τα σχολεία του κινήματος, αν και ορισμένες έλαβαν συμβολικά μέτρα, όπως η απαγόρευση χρήσης τουρκικών συμβόλων από τα σχολεία. Συνολικά, οι χώρες των Δυτικών Βαλκανίων επιδεικνύουν αντίσταση στην πίεση της Άγκυρας (Κορ & Önsöy, 364). Στη Βόρεια Μακεδονία, σε περιοχές με μουσουλμανική πλειονότητα όπως το Γκόστιβαρ και το Τέτοβο, η δραστηριότητα της τουρκικής Diyanet και της ΤΙΚΑ είναι έντονη μέσω κατασκευής τζαμιών, εκπαίδευσης ιμάμηδων, υποτροφιών και εκδηλώσεων. Αντίστοιχη και ακόμη πιο έντονη παρουσία υπάρχει στη Βοσνία και το Κόσοβο. Μετά το πραξικόπημα του 2016, οι τουρκικοί αυτοί φορείς στοχοποιούν ανοιχτά το κίνημα Γκιουλέν, γεγονός που προκαλεί αντιδράσεις από τις τοπικές ελίτ. Οι αντιδράσεις αυτές οφείλονται και στην όλο και πιο έντονη εθνοθησκευτική ρητορική της Τουρκίας και την εργαλειοποίηση της οθωμανικής πολιτιστικής κληρονομιάς, η οποία δεν γίνεται απαραίτητα αποδεκτή θετικά στη συλλογική μνήμη των Βαλκανίων. Η παρέμβαση της Τουρκίας στις σχέσεις των χωρών με το κίνημα Γκιουλέν θεωρείται παραβίαση της εθνικής κυριαρχίας και δεν συνάδει με την έννοια της ήπιας ισχύος. Αντιδράσεις υπήρξαν τόσο από την αλβανική κυβέρνηση όσο και από το περιστατικό απαγωγής έξι προσώπων από το Κόσοβο από τη ΜΙΤ, που προκάλεσε ισχυρές περιφερειακές ανησυχίες (Öztürk, 2020, 122-124). Οι αναφορές σε μια «Pax Ottomanica» από τον Νταβούτογλου προκάλεσαν σκεπτικισμό. Παρά τις επιφυλάξεις, η τουρκική επιρροή σε μειονοτικά κόμματα στη Βόρεια Μακεδονία και τη Βουλγαρία λειτούργησε εποικοδομητικά ωστόσο η Άγκυρα απαιτεί την έκδοση υποστηρικτών του Γκιουλέν από τα Βαλκάνια, γεγονός που προκάλεσε διπλωματικές

εντάσεις, όπως η «απαγωγή» έξι Τούρκων στο Κόσοβο (2018) χωρίς την έγκριση της κυβέρνησης (Stockholm Center for Freedom, 2018). Αντίστοιχα, ο Kalin (2018) καταγγέλλει την παρουσία του δικτύου FETÖ στην περιοχή, το οποίο θεωρεί απειλή για τις βαλκανικές κοινωνίες, παρόμοιας σημασίας με εκείνη της ισλαμιστικής τρομοκρατίας (Kalin, 2018).

2.4.6 Στρατιωτική ισχύς και θεσμική επιρροή: Η τουρκική στρατιωτική διπλωματία μετά το 2016

Σύμφωνα με τον πολιτικό αναλυτή Adnan Huskic, οι Τούρκοι αξιωματούχοι έχουν συνειδητοποιήσει ότι έργα θρησκευτικής διπλωματίας, όπως η ανέγερση τζαμιών, δεν προσφέρουν ουσιαστική πολιτική επιρροή. Αντίθετα, η αμυντική συνεργασία και η εξάρτηση ενός κράτους από την Τουρκία στον τομέα της ασφάλειας παρέχουν πραγματικό μοχλό πίεσης. Η Άγκυρα επιδιώκει να εδραιωθεί ως περιφερειακή δύναμη, ενισχύοντας ταυτόχρονα τους δεσμούς της στην περιοχή όχι μόνο οικονομικά και πολιτικά, αλλά και μέσω της ασφάλειας (Güzeldere, 2021, 9).

Κατά την τελευταία δεκαετία, η Τουρκία έχει ενισχύσει σημαντικά τη στρατιωτική της συνεργασία με χώρες των Δυτικών Βαλκανίων μέσω πωλήσεων όπλων, δωρεών και εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Στόχος της Άγκυρας είναι η δημιουργία εξάρτησης από τουρκικά αμυντικά προϊόντα και η προώθηση της επιρροής της στην περιοχή. Παραδείγματα περιλαμβάνουν τη δωρεάν εκπαίδευση Κοσοβάρων πιλότων, τη δωρεά στρατιωτικού εξοπλισμού σε Κόσοβο και Βοσνία, και τη στρατιωτική συμφωνία με τη Σερβία, η οποία ενισχύεται από τις προσωπικές σχέσεις Ερντογάν–Βούτσιτς. Η Τουρκία προβάλλεται όχι μόνο ως στρατηγικός εταίρος, αλλά και ως χώρα που συνδέει την άμυνα με την οικονομία, ενισχύοντας εταιρείες φιλικά προσκείμενες στην τουρκική ηγεσία και διαμορφώνοντας δίκτυα επιρροής σε στρατιωτικά δόγματα και ελίτ ασφαλείας των βαλκανικών κρατών (Buyuk et al, 2020).

2.4.7 Η τουρκική πολιτική στα Βαλκάνια ως πρόκληση για την ευρωατλαντική στρατηγική

Μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα του 2016, η σχέση Τουρκίας–ΕΕ έγινε συγκρουσιακή. Το πολιτικό ράλι του Ερντογάν στο Σαράγεβο (2018) θεωρήθηκε πρόκληση προς την ΕΕ. Η Τουρκία πλέον προσεγγίζεται ως ανταγωνιστικός δρώντας, όχι ως εταίρος της ευρωατλαντικής κοινότητας. Οι χώρες των Βαλκανίων, που συχνά θεωρούνται ότι στερούνται πολιτικής αυτονομίας, βρίσκονται παγιδευμένες σε ένα δίλημμα μεταξύ αμοιβαία αποκλειστικών επιλογών, Ευρώπη ή Τουρκία. Η Τουρκία δεν αντιμετωπίζεται πλέον ως περιφερειακή δύναμη που προάγει τη σταθερότητα, αλλά ολοένα και περισσότερο ως παράγοντας βαλκανοποίησης — δηλαδή ως αιτία πολιτικού και ενδεχομένως οικονομικού κατακερματισμού, που αντιτίθεται στην αφήγηση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Η νοτιοανατολική Ευρώπη που δεν έχει ενσωματωθεί στην ΕΕ αντιμετωπίζεται από την Άγκυρα ως «εγγύς εξωτερικό» πεδίο επιρροής, όπου η Τουρκία προβάλλει αξιώσεις μεγάλης δύναμης, συχνά σε αντίθεση με τις Βρυξέλλες. Οι χώρες που προωθούσαν παραδοσιακά την ευρωατλαντική ολοκλήρωση (όπως οι ΗΠΑ και το Ηνωμένο Βασίλειο) αποσύρονται από τον ρόλο αυτό, έτσι η Τουρκία προβάλλεται όχι μόνο ως πρόκληση, αλλά και ως εναλλακτική (Roubanis, I., 2019, 86-87). Έτσι το χάσμα μεταξύ της περιοχής και της ΕΕ βαθαίνει, ενισχύοντας τον εθνικισμό και τις αλυτρωτικές ρητορικές (Κοππά & Τζιφάκης, 2024, 42). Η ΕΕ αντιμετωπίζει ένα κενό μεταξύ πολιτικής βούλησης και εφαρμογής, χρησιμοποιώντας τις αποστολές περισσότερο ως πεδίο δοκιμής της ΕΠΑΑ παρά ως ουσιαστική παρέμβαση (Φακιολάς & Τζιφάκης, 2017, 24). Επιπλέον η ένταξη των χωρών προσκρούει σε θεσμικά και πολιτικά εμπόδια, με χαρακτηριστικά παραδείγματα το Κόσοβο, τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη και τη Σερβία. Η «ήπια ισχύς» της ΕΕ δεν επαρκεί από μόνη της. Ωστόσο η ΕΕ παραμένει ο βασικός εμπορικός εταίρος της περιοχής και το μέλλον των Δυτικών Βαλκανίων εξαρτάται από τις επόμενες κινήσεις της Ένωσης (Κοππά & Τζιφάκης, 2024, 42).

Σύμφωνα με τον Ιμπραχίμ Καλίν (2018), από την άλλη πλευρά, σε άρθρο του στη Daily Sabah, η τουρκική εξωτερική πολιτική στα Δυτικά Βαλκάνια επιδιώκει να παρουσιαστεί ως ουδέτερη και καθολική ως προς τις εθνοτικές και θρησκευτικές

διαφοροποιήσεις της περιοχής. Όπως δηλώνει, η Τουρκία επενδύει σε όλες τις χώρες των Βαλκανίων «χωρίς διακρίσεις» και στηρίζει ενεργά την ένταξη των βαλκανικών κρατών τόσο στο NATO όσο και στην Ευρωπαϊκή Ένωση, παρουσιάζει τη σύγχρονη στρατηγική προσέγγιση της Τουρκίας προς τα Δυτικά Βαλκάνια, υπογραμμίζοντας ότι η εξωτερική της πολιτική βασίζεται σε τρεις βασικούς άξονες την πολιτική σταθερότητα, την οικονομική ανάπτυξη και την πολιτιστική άνθηση. Μέσω θεσμών όπως η Τουρκική Υπηρεσία Συνεργασίας και Συντονισμού (TİKA), η Τουρκία υλοποιεί πλήθος αναπτυξιακών και κοινωνικών έργων σε όλη την περιοχή, χωρίς εθνοτικές ή θρησκευτικές διακρίσεις. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη μακρά ιστορική και πολιτισμική σύνδεση της Τουρκίας με τα Βαλκάνια, η οποία, σύμφωνα με το άρθρο, ενισχύει την αμοιβαία αίσθηση εγγύτητας ανάμεσα σε Τουρκία και βαλκανικούς λαούς. Επιπλέον, σημειώνεται ότι προάγει την ένταξη των χωρών της περιοχής στην ΕΕ και το NATO και επενδύει ενεργά σε τομείς όπως οι υποδομές, οι τράπεζες, η εκπαίδευση και η γεωργία, απορρίπτει τον εξτρεμισμό και τις εξωτερικές παρεμβάσεις, ενώ παρουσιάζεται ως δύναμη σταθερότητας και ασφάλειας για τα Βαλκάνια. Το συνολικό μήνυμα είναι ότι η Τουρκία δεν επιδιώκει ηγεμονική επιρροή, αλλά επιθυμεί μια ισότιμη, αμοιβαία επωφελή σχέση με τα Δυτικά Βαλκάνια, στη βάση κοινών αξιών, ιστορίας και συμφερόντων (Kalin, 2018).

Παρόμοια και ο Saatçioğlu υποστηρίζει ότι μέσα στο προβληματικό πλαίσιο της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας, η κυβέρνηση Ερντογάν επιδιώκει την αποκατάσταση εποικοδομητικής συνεργασίας με την ΕΕ, αντί για την όξυνση των εντάσεων. Αυτό απαιτεί επίλυση κρίσεων, όπως αυτές στη Συρία και την Ανατολική Μεσόγειο, και ενίσχυση της λειτουργικής συνεργασίας σε τομείς αμοιβαίου οφέλους. Η Τουρκία αποφεύγει να αμφισβητήσει άμεσα τα συμφέροντα της ΕΕ στα Δυτικά Βαλκάνια, καθώς οι δυνατότητες και τα κίνητρό της είναι περιορισμένα. Από την πλευρά της, η ΕΕ συνεχίζει να βλέπει την Τουρκία όχι ως πιθανή υποψήφια προς ένταξη, αλλά ως στρατηγικό εταίρο, μια θέση που ενισχύθηκε ιδιαίτερα κατά την προσφυγική κρίση του 2015-2016. Η συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας του Μαρτίου 2016 αποτέλεσε παράδειγμα πραγματιστικής διαπραγμάτευσης, όπου η Άγκυρα περιόρισε τις προσφυγικές ροές προς την Ευρώπη με αντάλλαγμα χρηματοδότηση, αναγνώριση και υποσχέσεις για αναθέρμανση της ενταξιακής πορείας και διαλόγου για τη βίζα και την τελωνειακή ένωση. Η συμφωνία συνέβαλε σημαντικά στη μείωση των

μεταναστευτικών πιέσεων στη διαδρομή των Βαλκανίων, ενώ επέτρεψε στην ΕΕ να αποφύγει την επιμερισμένη ευθύνη φιλοξενίας προσφύγων (Saatçioğlu, 2020, 71).

Κεφάλαιο 3

Η στρατηγική της Τουρκίας στη σχέση της με την Αλβανία

3.1 Εισαγωγή

Η Τουρκία υιοθετεί μια πολυδιάστατη στρατηγική στις σχέσεις της με την Αλβανία με στοιχεία πολιτικής, οικονομίας, πολιτισμικότητας και ασφάλειας. Κατά την επίσημη επίσκεψη του Αλβανού Πρωθυπουργού Έντι Ράμα στην Άγκυρα, ο Πρόεδρος της Τουρκίας Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν τόνισε ότι η Τουρκία και η Αλβανία, ως μέλη του ΝΑΤΟ, διαδραματίζουν ενεργό ρόλο στη διατήρηση της ειρήνης και της σταθερότητας στα Βαλκάνια. Στο κοινό ανακοινωθέν, επεσήμανε τη σημασία της πολύπλευρης συνεργασίας των δύο χωρών στο πλαίσιο στρατηγικής εταιρικής σχέσης (Anadolu, 2024). Επιπλέον οι σχέσεις Αλβανίας–Τουρκίας ξεπερνούν τις γεωπολιτικές αλλαγές που προέκυψαν μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, καθώς αποκτούν στρατηγική σημασία όχι μόνο στον τομέα της ασφάλειας και της άμυνας, αλλά και στην οικονομία και την πολιτισμική σφαίρα (Beshku, 2017, 102). Ειδικότερα η σταδιακή μετάβαση των σχέσεων μεταξύ Αλβανίας και Τουρκίας έχουν εξελιχθεί από θεσμικά ισόρροπες σε πιο προσωποκεντρικές και πολιτικά φορτισμένες, ιδιαίτερα μετά την άνοδο του Έντι Ράμα στην εξουσία το 2013. Η στενή προσωπική σχέση μεταξύ του Ράμα και του Ερντογάν, που ξεκίνησε εντυπωσιακά με την επίσκεψη του Αλβανού ηγέτη στην Άγκυρα τρεις εβδομάδες πριν από τις εκλογές του 2013, αποτελεί το υπόβαθρο για την ενίσχυση των διμερών σχέσεων (Madhi, 2021, 8-9).

3.2 Η οικονομική επιρροή της Τουρκίας στη σχέση της με την Αλβανία

Από την πτώση του κομμουνισμού το 1991, οι σχέσεις μεταξύ Αλβανίας και Τουρκίας έχουν εξελιχθεί γραμμικά και σταθερά, χωρίς σοβαρές εντάσεις ή ρήξεις. Η συνεργασία είναι ισχυρή σε όλους τους τομείς, με έμφαση στην άμυνα, την ασφάλεια και την οικονομία, όπου η Τουρκία αποτελεί έναν από τους κύριους στρατηγικούς εταίρους της Αλβανίας. Η φύση των τουρκικών επενδύσεων – που αφορούν καίριους τομείς της οικονομίας – ενισχύει περαιτέρω τον στρατηγικό χαρακτήρα αυτής της σχέσης (Rakipi, 2022).

Σε οικονομικό επίπεδο, η Τουρκία είναι από τους σημαντικότερους επενδυτές στην Αλβανία, με περισσότερες από 800 τουρκικές εταιρείες και συνολικές επενδύσεις άνω των \$3,5 δισ. Περίπου 600 τουρκικές εταιρείες δραστηριοποιούνται στην Αλβανία (τράπεζες, τηλεπικοινωνίες, ενέργεια, κατασκευές, υγεία) δημιουργώντας θέσεις εργασίας και συνδέσεις. Η Τουρκία αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους οικονομικούς εταίρους της Αλβανίας, τόσο σε όρους όγκου εμπορίου όσο και στρατηγικών επενδύσεων. Το 2019 η Τουρκία ήταν ανάμεσα στους τέσσερις μεγαλύτερους εμπορικούς εταίρους της Αλβανίας, με εμπορικές συναλλαγές ύψους 512 εκατ. ευρώ, ενώ από το 2014 οι τουρκικές επενδύσεις έχουν φτάσει τα 419 εκατ. Ευρώ (Si, 2024). Ο ετήσιος όγκος εμπορίου έφτασε το \$1 δισ. το 2022, με στόχο τα \$2 δισ. στα επόμενα χρόνια. Στρατιωτικά, βρίσκονται σε εξέλιξη νέα σχέδια ενίσχυσης της συνεργασίας (Newsroom, 2025). Το 2021, ιδρύθηκε το Ανώτατο Συμβούλιο Στρατηγικής Συνεργασίας, ανεβάζοντας επίσημα τις σχέσεις σε επίπεδο «στρατηγικής εταιρικής σχέσης». Ωστόσο, η στρατηγική φύση των σχέσεων χρονολογείται ήδη από το 1992, με γεωπολιτικά και οικονομικά χαρακτηριστικά που αφορούν κυρίως τις σχέσεις της Αλβανίας με την Ελλάδα και τη Σερβία (Rakipi, 2022). Ακόμη η Τουρκία ανακοίνωσε ότι το διμερές εμπόριο έχει φτάσει το 1 δισ. δολάρια και ότι ο στόχος είναι ο διπλασιασμός του στα 2 δισ. δολάρια. Επιπλέον, δόθηκε έμφαση στην εμβάθυνση της συνεργασίας στον αμυντικό και στρατιωτικό τομέα, καθώς και στη συνέχιση της στήριξης αναπτυξιακών έργων στην Αλβανία μέσω της τουρκικής αναπτυξιακής υπηρεσίας TİKA (Anadolu, 2024). Η ελεύθερη ζώνη εμπορίου (FTA) από το 2008 δημιούργησε ισχυρό πλαίσιο. Μέχρι το 2024, οι τουρκικές επενδύσεις ανέρχονται σε περίπου €3.7 δισ., με €830 εκατ. εξαγωγές ετησίως, και ελπίδες να ξεπεραστεί το όριο του €1–2 δισ. (G&P Economica). Οι τουρκικές επενδύσεις καλύπτουν καίριους τομείς όπως η ενέργεια, οι τηλεπικοινωνίες, η υγεία, η κατασκευή υποδομών, η τραπεζική, η εκπαίδευση και οι αερομεταφορές.

Ενδεικτικό είναι ότι η Air Albania δημιουργήθηκε με τουρκική συμμετοχή, καθώς Turkish Airlines κατέχει το 49,1% των μετοχών, ενώ έχουν γίνει συζητήσεις για τουρκική επένδυση στο νέο αεροδρόμιο της Αυλώνας (Himara.gr, 2025).

3.3 Η εκπαιδευτική επιρροή της Τουρκίας στην Αλβανία

Στον τομέα της εκπαίδευσης, η Τουρκία συνέβαλε καθοριστικά στη μεταβατική περίοδο της Αλβανίας μετά τον κομμουνισμό, δημιουργώντας ένα δίκτυο σχολείων με υψηλά εκπαιδευτικά πρότυπα, που ενίσχυσαν την ποιότητα της παιδείας σε μια δύσκολη εποχή. Παράλληλα, εκατοντάδες Αλβανοί φοιτητές σπούδασαν σε τουρκικά πανεπιστήμια με κρατική υποτροφία (Telegrafi.com).

Η Τουρκία επίσης χρηματοδοτεί εκπαιδευτικά και πολιτισμικά προγράμματα με επίκεντρο Βαλκανικούς χώρους, όπως τα Yunus Emre Institutes και η τουρκική γλώσσα στα σχολεία. Αν και δεν είναι τόσο έντονη όσο η ΤΙΚΑ, η δράση τους ενισχύει τη διάδραση των μαθητών και γονέων των Βαλκανίων με τουρκικές αξίες και γλώσσα. Η ίδρυση του Ιδρύματος Maarif της Τουρκίας το 2016 από το κόμμα ΑΚΡ του Ερντογάν εντάσσεται στον αγώνα κατά του κινήματος Γκιουλέν. Παρότι το Ίδρυμα παρουσιάζει τον εαυτό του ως φορέα εκπαιδευτικής και πολιτισμικής συνεργασίας σε διεθνές επίπεδο, ο βασικός του σκοπός είναι να αναλάβει τον έλεγχο των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων που διαχειρίζεται το κίνημα Γκιουλέν. Η επιτυχία του Maarif είναι περιορισμένη και εξαρτάται κυρίως από την οικονομική ισχύ της Τουρκίας έναντι της εκάστοτε χώρας. Το Ίδρυμα έχει καταφέρει να δημιουργήσει ή να αποκτήσει σχολεία στην Αλβανία, τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη και το Κόσοβο. Στην Αλβανία, λειτουργούν τέσσερα σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης καθώς και ένα πανεπιστήμιο υπό την επωνυμία International Maarif Schools, τα οποία εξαγοράστηκαν από το δίκτυο International New York Tirana Education. (Ozturk,2020, 120-121).

Σύμφωνα με την ιστοσελίδα της ΤΙΚΑ το Κτίριο 6 της Φοιτητικής Εστίας στα Τίρανα ανακαινίστηκε εκτενώς και εξοπλίστηκε με υλικό από την Τουρκική Υπηρεσία Συνεργασίας και Συντονισμού (ΤΙΚΑ). Η ανακαίνιση πραγματοποιήθηκε σύμφωνα με εντολή του Προέδρου Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν και αφορά την ανδρική

εστία υπ' αριθμ. 6, που βρίσκεται στην πανεπιστημιούπολη "Φοιτητική Πόλη", στη συνοικία 1 των Τιράνων (Turkish Cooperation and Coordination Agency, 2019). Επιπλέον, η Τουρκική Υπηρεσία Συνεργασίας και Συντονισμού (ΤΙΚΑ) προσέφερε εργαστηριακό εξοπλισμό Βιολογίας και Χημείας στο Λύκειο "Samî Frashëri" στα Τίρανα το 2024 και έξυπνους πίνακες σε σχολεία στην πόλη Shkodër (Turkish Cooperation and Coordination Agency, 2024).

3.4 Η θρησκευτική επιρροή της Τουρκίας στην Αλβανία

Ιδιαίτερα στρατηγική υπήρξε η παρέμβαση της Τουρκίας και στον θρησκευτικό τομέα, ειδικά στην ανασυγκρότηση του ισλαμικού ιστού μετά από δεκαετίες κρατικής απαγόρευσης της θρησκείας. Η Τουρκία βοήθησε με την ανακαίνιση τζαμιών, την εκπαίδευση του μουσουλμανικού κλήρου και τη δημιουργία θεσμών θρησκευτικής εκπαίδευσης, ενισχύοντας μια ήπια, παραδοσιακή μορφή Ισλάμ, αποτρέποντας έτσι την είσοδο πιο ριζοσπαστικών μορφών θρησκευτικού λόγου από τρίτες χώρες (Mende, 2025). Τον Οκτώβριο του 2024, εγκαινιάστηκε στα Τίρανα το Namazgah Mosque, το μεγαλύτερο τζαμί των Βαλκανίων, με χρηματοδότηση 30 εκ.€ από την Τουρκική Diyanet. Η ύπαρξη τέτοιου μεγαλεπήβολου θρησκευτικού κέντρου ενισχύει όχι μόνο τη θρησκευτική παρουσία, αλλά και το συμβολικό και πολιτισμικό αποτύπωμα της Τουρκίας στην περιοχή (Arab news, 2024).

Η Τουρκική Υπηρεσία Συνεργασίας και Συντονισμού (ΤΙΚΑ), ο κύριος φορέας αναπτυξιακής βοήθειας της Τουρκίας, δραστηριοποιείται έντονα στα Βαλκάνια με στόχο τη διατήρηση της οθωμανικής πολιτιστικής κληρονομιάς. Μέχρι σήμερα έχει αποκαταστήσει περισσότερα από 80 οθωμανικά κτίρια, όπως τζαμιά, ρολόγια, γέφυρες και σχολεία. Η ΤΙΚΑ, που λειτουργεί 11 συντονιστικά γραφεία στα Βαλκάνια, επικεντρώνεται κυρίως στην αποκατάσταση τζαμιών που έχουν υποστεί φθορές. Έχει ανακαινίσει 40 τέτοια τζαμιά στην περιοχή. Στην Αλβανία, συγκεκριμένα, αποκατέστησε το τέμενος Ethem Bey στα Τίρανα (2018–2021), ένα από τα οκτώ μεγάλα οθωμανικά τζαμιά της πόλης, το οποίο εγκαινιάστηκε από τον πρόεδρο Ερντογάν. Επίσης, αποκατέστησε το Bachelor's Mosque στο Μπεράτι, το οποίο αποτελεί μνημείο παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO, καθώς

και άλλα επτά τζαμιά στη χώρα. Η δράση της ΤΙΚΑ στα Βαλκάνια συμβάλλει στην ενίσχυση των πολιτιστικών και ιστορικών δεσμών μεταξύ της Τουρκίας και των χωρών που κάποτε ανήκαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία (Daily Sabah, 2022).

3.5 Διττές αντιλήψεις του ρόλου της Τουρκίας

Τα τελευταία οκτώ χρόνια έχουν αναδυθεί δύο αντικρουόμενες αφηγήσεις: μία που βλέπει την Τουρκία ως σύμμαχο και σταθερό εταίρο, και μία που την αντιλαμβάνεται ως δύναμη αυξανόμενης επιρροής στο πλαίσιο μιας «νεο-οθωμανικής» στρατηγικής, ενδεχομένως ανταγωνιστικής προς την ευρωπαϊκή πορεία της Αλβανίας. Τίθενται κρίσιμα ερωτήματα για το μέλλον των διμερών σχέσεων: Επηρεάζει η Τουρκία την εξωτερική πολιτική της Αλβανίας; Παραμένει ουδέτερη; Επιδιώκει την πολιτισμική διείσδυση ή υποκαθιστά την ΕΕ ως στρατηγική προοπτική; (Rakipi, 2022)

Ο αντίλογος στην ύπαρξη του νεοοθωμανισμού υποστηρίζει ότι υπάρχει όντως μια ένταση του δημόσιου διαλόγου που έχει διαμορφωθεί γύρω από την αυξανόμενη τουρκική επιρροή και πολλοί παρατηρητές θεωρούν ότι η στενή προσωπική σχέση μεταξύ του Τούρκου Προέδρου Ερντογάν και του Αλβανού Πρωθυπουργού Ράμα συμβάλλει στη μετατόπιση της Αλβανίας πιο κοντά στην Τουρκία, ενδεχομένως εις βάρος της ευρωπαϊκής της πορείας και της συνεργασίας με χώρες όπως η Ιταλία. Ο πρώην Ιταλός Πρωθυπουργός Ρομάνο Πρόντι μάλιστα εξέφρασε ανησυχίες για τη σταδιακή υποχώρηση της ιταλικής επιρροής υπέρ της τουρκικής, ιδίως στα ΜΜΕ, στον πολιτισμό και σε στρατηγικούς τομείς και παρόμοιες φωνές κάνουν λόγο για "παράδοση" της αλβανικής εξωτερικής πολιτικής στην Άγκυρα. Παρόλο που η σχέση έχει θεσμικό υπόβαθρο, η όλο και πιο εμφανής προσωπική υποστήριξη του Ερντογάν προς τον Ράμα κατά τις εκλογές του 2021 (π.χ. εγκαίνια νοσοκομείου και παραδόσεις σπιτιών από τουρκική βοήθεια λίγο πριν τις κάλπες) προκαλεί ερωτήματα περί πολιτικής μεροληψίας. Για πρώτη φορά, η Τουρκία φαίνεται να απομακρύνεται από τη μακροχρόνια ουδετερότητά της έναντι των αλβανικών πολιτικών κομμάτων (Rakipi, 2022). Ταυτόχρονα, η αυξανόμενη τουρκική θρησκευτική παρουσία μέσω της κατασκευής τεράστιων τζαμιών, της εκπαίδευσης κληρικών και της χρηματοδότησης θρησκευτικών υποδομών προκαλεί

ανησυχίες για πολιτικοποίηση του Ισλάμ. Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η κατασκευή του μεγαλύτερου τζαμιού στη χώρα με τουρκική χρηματοδότηση 60 εκατ. ευρώ. Ενώ κατά την πρώτη μετακομμουνιστική περίοδο η Τουρκία βοήθησε ουδέτερα στην αναβίωση του παραδοσιακού, μετριοπαθούς αλβανικού Ισλάμ, σήμερα πολλοί επικριτές θεωρούν πως η Άγκυρα επιχειρεί να δημιουργήσει μια «εικονική οθωμανική σφαίρα επιρροής» (Rakipi, 2022). Πρέπει επίσης να επισημανθεί και το γεγονός ότι μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα του Ιουλίου 2016, η τουρκική κυβέρνηση έθεσε ως προτεραιότητα την εξάλειψη της επιρροής του κινήματος του Γκιουλέν. Η σύγκρουση αυτή επηρέασε αρνητικά τη συνολική ήπια ισχύ της Τουρκίας στην περιοχή, ιδιαίτερα μέσα από παραδείγματα όπως αυτό της Αλβανίας. Εκεί, στην τελετή εγκαινίων του μεγαλύτερου τζαμιού της περιοχής το 2015, ο Πρόεδρος Ερντογάν αρνήθηκε να χαιρετήσει τον αρχιμουφτή Σκεντέρ Μπρουτσαί λόγω σχέσεων του με το κίνημα Γκιουλέν και ζήτησε ανοιχτά την απομάκρυνσή του και το κλείσιμο των σχετικών θεσμών. Ως αποτέλεσμα, η τουρκική Διεύθυνση Θρησκευτικών Υποθέσεων (Diyanet) διέκοψε τη χρηματοδότηση προς την αλβανική Diyanet (Öztürk, 2020, 123).

Ωστόσο, η άλλη πλευρά θεωρεί πως η Αλβανία παραμένει πιστή στις δυτικές της δεσμεύσεις, ως μέλος του NATO και υποψήφια για ένταξη στην ΕΕ. Η τουρκική επιρροή είναι υπαρκτή, αλλά όχι μονοδιάστατη ή κυριαρχική. Οι δύο χώρες έχουν αναπτύξει ισχυρούς δεσμούς σε στρατηγικούς τομείς, ωστόσο δεν υπάρχει ένδειξη ότι η Αλβανία έχει εγκαταλείψει την εθνική της κυριαρχία. Το παράδειγμα των σχέσεων με την Ελλάδα επιβεβαιώνει ότι η Αλβανία διατηρεί ανεξάρτητη εξωτερική πολιτική, βασισμένη στη σταθερότητα και τη συνεργασία. Παράλληλα, η ρητορική περί νεοοθωμανικής στρατηγικής της Τουρκίας κρίνεται υπερβολική. Παρότι έχουν υπάρξει ιδεολογικές αναφορές (όπως εκείνη του Νταβούτογλου περί «χρυσής οθωμανικής εποχής»), η Τουρκία δεν έχει ακολουθήσει πολιτική αντίθετη προς τα δυτικά συμφέροντα στα Βαλκάνια. Υποστηρίζει την ευρωπαϊκή προοπτική της περιοχής, τη σταθερότητα και την επίλυση διαφορών, όπως στο θέμα του Κοσόβου. Οι ανησυχίες περί τουρκικής «πολιτιστικής επιθετικότητας» κρίνονται υπερβολικές. Αν και η Τουρκία έχει ενισχύσει την παρουσία της στα ΜΜΕ, η Ιταλία εξακολουθεί να αποτελεί κορυφαίο στρατηγικό εταίρο της Αλβανίας στην οικονομία και τη διπλωματία, ενώ ο πολιτισμικός της ρόλος έχει περιοριστεί κυρίως λόγω τεχνολογικών και κοινωνικών αλλαγών (Osservatorio Balcani e Caucaso, 2017).

Επιπλέον η αντίληψη ότι η Τουρκία επιχειρεί να υποκαταστήσει την επιρροή της ΕΕ και της Ιταλίας στην Αλβανία φαίνεται υπερβολική. Η Αλβανία παραμένει στρατηγικά προσδεδεμένη στη Δύση, είναι μέλος του ΝΑΤΟ και υποψήφια χώρα για ένταξη στην ΕΕ. Οι ενδείξεις για απώλεια εξωτερικής πολιτικής κυριαρχίας υπέρ της Τουρκίας δεν επιβεβαιώνονται από την πράξη, ενώ οι κρίσιμες πολιτικές επιλογές της Αλβανίας συμβαδίζουν με τη δυτική στρατηγική (Rakipi, 2022).

Κεφάλαιο 4

Η στρατηγική της Τουρκίας στη σχέση της με τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη

4.1 Εισαγωγή

Η Βοσνία-Ερζεγοβίνη αποτελεί για την Άγκυρα ιδιαίτερο πεδίο άσκησης ισχύος, λόγω της ισχυρής μουσουλμανικής παρουσίας αλλά και της γεωπολιτικής σημασίας της χώρας. Η Άγκυρα θεμελιώνει τη νομιμοποίησή της στη Βοσνία σε ένα αφήγημα κοινής ιστορικής και θρησκευτικής κληρονομιάς. Οι οθωμανικοί αιώνες άφησαν πυκνό αποτύπωμα πόλεων (Σαράγεβο, Μόσταρ), θεσμών βακουφίων, ισλαμικής λογιόσύνης και υλικού πολιτισμού. Η επίκληση αυτής της «οικειότητας» λειτουργεί ως πολιτισμικό κεφάλαιο που τροφοδοτεί την ήπια ισχύ, ειδικά προς τους Βόσνιους. Ο ρόλος της Τουρκίας στα Βαλκάνια δείχνει ότι το πολιτισμικό πλαίσιο αποτελεί συνειδητή στρατηγική μετά το 2000, ενσωματωμένη στη δημόσια διπλωματία της Άγκυρας (Bechev, 2012, 131-132 & Vračić, 2016, 18-19). Η οθωμανική κληρονομιά άφησε έντονο αποτύπωμα στη Βοσνία, με κύρια χαρακτηριστικά τη θρησκεία του Ισλάμ, την τέχνη με οθωμανικές επιρροές και την παρουσία πολλών κοινών τουρκικών λέξεων. Ο Αχμέτ Νταβούτογλου χαρακτήρισε τη Βοσνία «μικρογραφία των Βαλκανίων», με το Σαράγεβο να κατέχει ξεχωριστή θέση στις καρδιές των Τούρκων. Δημοσκοπήσεις δείχνουν ότι το 60,2% των πολιτών της Βοσνίας θεωρούν την Τουρκία φιλική χώρα, ενώ η θετική στάση είναι ακόμη πιο έντονη στους Βόσνιους Μουσουλμάνους, εκ των οποίων το 72,5% δηλώνει πως η

Τουρκία είναι η χώρα που συμπαθούν περισσότερο και στην οποία θα ήθελαν να ζήσουν (Vračić, 2016, 18).

4.2 Η οικονομική επιρροή της Τουρκίας στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη

Η οικονομική ισχύς αποτελεί κεντρικό άξονα της στρατηγικής της Τουρκίας στα Βαλκάνια και ιδιαίτερα στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη. Μέσω επενδύσεων, εμπορικών σχέσεων και χρηματοδοτούμενων έργων υποδομής, η Άγκυρα αξιοποιεί την οικονομία ως εργαλείο επιρροής και ενίσχυσης της γεωπολιτικής της θέσης. Ειδικότερα οι εμπορικές σχέσεις Τουρκίας-Βοσνίας έχουν ενισχυθεί σημαντικά μετά την υπογραφή της Συμφωνίας Ελεύθερου Εμπορίου το 2003, η οποία οδήγησε σε αύξηση των διμερών συναλλαγών. Σύμφωνα με στοιχεία της Διεύθυνσης Στατιστικών Τουρκίας, ο όγκος εμπορίου ξεπέρασε το 1 δισ. δολάρια το 2020 (Turkish Statistical Institute, 2021). Επιπλέον η ανάπτυξη υποδομών συμβάλλει στη συνδεσιμότητα της Βοσνίας με τα Βαλκάνια και την Τουρκία, ενισχύοντας τον ρόλο της Άγκυρας ως περιφερειακού οικονομικού δρόμου. Οι τουρκικές εταιρείες κατασκευών έχουν αναλάβει έργα στρατηγικής σημασίας στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη. Ενδεικτικά, το έργο του αυτοκινητόδρομου Σαράγεβο–Βελιγράδι, που χρηματοδοτείται σε μεγάλο βαθμό από τουρκικά κεφάλαια και εκτελείται από τουρκικές επιχειρήσεις, θεωρείται «σύμβολο» της οικονομικής και πολιτικής παρουσίας της Άγκυρας στην περιοχή (Daily Sabah, 2018). Η Τουρκία δεσμεύτηκε να στηρίξει χρηματοδοτικά το έργο του αυτοκινητόδρομου Σαράγεβο–Βελιγράδι, έχοντας ήδη ολοκληρώσει το μερίδιό της στην αρχική φάση. Το φόρουμ, που διεξάγεται από το 2010 με τη συνεργασία της Bosna Bank International και της Ισλαμικής Τράπεζας Ανάπτυξης, λειτουργεί ως βασικό εργαλείο ενίσχυσης επενδύσεων και πολιτικής συνεργασίας (Öztürk, 2017). Ο Τούρκος υφυπουργός Οικονομίας, Φατίχ Μετίν, δήλωσε στο πλαίσιο του Sarajevo Business Forum (SBF) ότι η Βοσνία αποτελεί την «καρδιά των Βαλκανίων» και ότι η οικονομική της ανάπτυξη είναι καθοριστική για τη σταθερότητα της περιοχής. Τόνισε πως η πολιτική σταθερότητα μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσω ισχυρών οικονομικών υποδομών και πως εκδηλώσεις όπως το SBF συμβάλλουν σε αυτόν τον στόχο.

Η παρουσία τουρκικών τραπεζών στη Βοσνία–Ερζεγοβίνη από την άλλη αποτελεί κεντρικό άξονα της οικονομικής διείσδυσης της Άγκυρας στην περιοχή. Η

ZiraatBank BH d.d., θυγατρική της κρατικής Ziraat Bankası, συγκαταλέγεται στους σημαντικότερους χρηματοπιστωτικούς φορείς της χώρας, παρέχοντας υπηρεσίες που στηρίζουν επενδυτικά σχέδια, μικρομεσαίες επιχειρήσεις και τη γενικότερη οικονομική ανάπτυξη. Ξεκίνησε τη λειτουργία της το 1997 και αποτελεί την πρώτη τράπεζα στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη με ξένο ιδιοκτησιακό καθεστώς. Η τράπεζα έχει αναπτύξει ένα ευρύ δίκτυο εξυπηρέτησης, με 32 μονάδες που περιλαμβάνουν 18 υποκαταστήματα και 14 γραφεία σε όλη τη χώρα, παρέχοντας τραπεζικές υπηρεσίες σε τοπικό και εθνικό επίπεδο. (ZiraatBank BH, 2020). Παράλληλα, μέσα από τη χορήγηση ευνοϊκών δανείων και τη στήριξη αναπτυξιακών έργων, η ZiraatBank συμβάλλει στη σταθερότητα και στη δημιουργία θετικού κλίματος για περαιτέρω τουρκικές επενδύσεις (Anadolu Agency, 2014). Η τραπεζική παρουσία, συνεπώς, δεν είναι απλώς οικονομική· λειτουργεί και ως μέσο ήπιας ισχύος που ενδυναμώνει τον ρόλο της Τουρκίας ως περιφερειακού παράγοντα στα Δυτικά Βαλκάνια (Observatoire Janus, 2023). Η στρατηγική αυτή επιτρέπει στην Τουρκία να ενισχύει την εικόνα της ως αξιόπιστου εταίρου και να αποκτά μακροπρόθεσμη οικονομική επιρροή στη Βοσνία, πέρα από τον παραδοσιακό πολιτιστικό και ιστορικό δεσμό που συνδέει τις δύο κοινωνίες (Αρσονιάδης, 2017, 219).

4.3 Η εκπαιδευτική επιρροή της Τουρκίας στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη

Η εκπαίδευση συνιστά άλλο ένα κρίσιμο εργαλείο άσκησης ήπιας ισχύος. Στην περίπτωση της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, η Τουρκία αξιοποιεί εκπαιδευτικούς θεσμούς, υποτροφίες και πολιτιστικά ιδρύματα, οικοδομώντας μακροπρόθεσμες σχέσεις με τις νέες γενιές. Μέσω του φορέα YTB (*Presidency for Turks Abroad and Related Communities*), η Τουρκία προσφέρει υποτροφίες σε Βόσνιους φοιτητές, με στόχο τη διαμόρφωση μιας γενιάς επαγγελματιών και επιστημόνων με γλωσσικούς και πολιτισμικούς δεσμούς με την Τουρκία. Το πρόγραμμα *Türkiye Scholarships* προβάλλεται ως εργαλείο ενίσχυσης κοινωνικών και πολιτισμικών δεσμών με τις χώρες προέλευσης και δημιουργεί ένα δίκτυο αποφοίτων με φιλοτουρκικό προσανατολισμό (YTB, 2021 & Türkiye Scholarships, 2022). Ακόμη το δίκτυο αποφοίτων (alumni) λειτουργεί ως κανάλι διπλωματικής και κοινωνικής επιρροής (Αρσονιάδης, 2017, 203).

Η παρουσία έτσι τουρκικών ιδιωτικών σχολείων και πανεπιστημιακών συνεργασιών ενισχύει την επιρροή της Άγκυρας στη Βοσνία. Η Foundation for the Development of Education Sarajevo ιδρύθηκε το 2001 στο Σαράγεβο ως ΜΚΟ με τα χαρακτηριστικά ενός βακουφίου σύμφωνα με τη νομοθεσία της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης. Ο στόχος της είναι η δημιουργία ακαδημαϊκών, υλικών και νομικών προϋποθέσεων για την προώθηση της εκπαίδευσης στη χώρα. Στην ίδρυσή της συμμετείχαν Τούρκοι επιχειρηματίες και Βόσνιοι διανοούμενοι, οι οποίοι αναγνώρισαν ότι η διοίκηση και η ιδιοκτησία της φέρουν τα χαρακτηριστικά ενός θρησκευτικού ιδρύματος (waqf) (Foundation for Education Development Sarajevo, 2001). Το Πανεπιστήμιο του Σαράγεβο φέρεται να έχει ενεργό ρόλο στη διαπολιτισμική ανταλλαγή, καθώς φιλοξενεί και συνδιοργανώνει σημαντικές ακαδημαϊκές εκδηλώσεις σχετικές με τη διδασκαλία της τουρκικής γλώσσας και Τουρκολογία — ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το 3ο Διεθνές Συμπόσιο για τη Διδασκαλία της Τουρκικής Γλώσσας και Τουρκολογία στα Βαλκάνια (Ιούλιος 2024), που οργανώθηκε σε συνεργασία με το Τουρκικό Ίδρυμα Maarif και το University of New York Tirana — πράξη που υπογραμμίζει τη δέσμευση του IUS στη διγλωσσική εκπαίδευση και τον πολιτισμικό διάλογο (IUS, 2024). Πρέπει επίσης να αναφερθεί ότι η Βιβλιοθήκη Γκαζί Χουσερέμπεη στο Σαράγεβο, ιδρυθείσα το 1537, αποτελεί σημαντικό κόμβο ισλαμικής και οθωμανικής γραμματείας στα Βαλκάνια. Η συνεργασία της με τουρκικούς φορείς όπως το YEE για την αποκατάσταση και ψηφιοποίηση χειρογράφων ενισχύει το αφήγημα της «κοινής κληρονομιάς». Η συλλογή της βιβλιοθήκης έχει ενταχθεί στο πρόγραμμα Memory of the World της UNESCO, γεγονός που της προσδίδει ιδιαίτερο διεθνές κύρος (UNESCO, 2017).

Επιπρόσθετα, το Ινστιτούτο Γιούνους Εμρέ (YEE) στο Σαράγεβο παρέχει μαθήματα τουρκικής γλώσσας και εκπαιδευτικά προγράμματα σε συνεργασία με τοπικά σχολεία και πανεπιστήμια. Μέσω αυτών, η Τουρκία δημιουργεί μια «ήπια γέφυρα» πολιτισμικής και εκπαιδευτικής εμβάθυνσης (Yunus Emre Institute, 2025).

4.4 Η θρησκευτική επιρροή της Τουρκίας στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη

Στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, η Τουρκία αξιοποιεί θεσμούς όπως την Προεδρία Θρησκευτικών Υποθέσεων (Diyamet) και τις σχέσεις με την Ισλαμική Κοινότητα

Βοσνίας-Ερζεγοβίνης (Rijaset) για να ενισχύσει την επιρροή της. Η Rijaset αποτελεί τον θεσμικό εκφραστή του Ισλάμ στη Βοσνία. Η συνεργασία με την Diyanet είναι πολυεπίπεδη. Περιλαμβάνει κοινά προγράμματα αναστήλωσης ιστορικών μνημείων (π.χ. τζαμί Φερχαντίγια στην Μπάνια Λούκα) και προώθηση της θρησκευτικής εκπαίδευσης. Έτσι, η Τουρκία κατοχυρώνει ρόλο «φυσικού συμμάχου» και εγγυητή της μουσουλμανικής ταυτότητας των Βόσνιων (Muhasilović, 2021, 170, 309, 265). Σύμφωνα και με τον Öktem (2010) η Diyanet μετά το 2000 ανέπτυξε έντονη δραστηριότητα στη Βοσνία, χρηματοδοτώντας την αναστήλωση τζαμιών, την εκπαίδευση ιμάμηδων και την οργάνωση θρησκευτικών εκδηλώσεων. Μέσω αυτής, η Τουρκία παρουσιάζεται ως προστάτιδα δύναμη του βαλκανικού Ισλάμ (Öktem, 2010, 32-34). Παράλληλα, η Diyanet παρέχει διεθνείς υποτροφίες για προγράμματα θεολογίας —σε προπτυχιακό και μεταπτυχιακό επίπεδο— σε φοιτητές από διάφορες χώρες, συμπεριλαμβανομένων χωρών των Βαλκανίων όπως η Βοσνία-Ερζεγοβίνη. Αυτές οι υποτροφίες υποστηρίζουν φοιτητές θεολογίας να σπουδάσουν στην Τουρκία, προσφέροντας πλήρη εκπαίδευση με κάλυψη διδάκτρων, διαμονής, ασφάλισης και μεταφοράς, και λειτουργούν ως κρίσιμο εργαλείο θρησκευτικής διπλωματίας και διαμόρφωσης ενός δικτύου μελλοντικών θρησκευτικών ηγετών με δεσμούς προς την Τουρκία (Türkiye Diyanet Foundation, 2024). Ωστόσο η εμπλοκή τουρκικών θεσμών στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη δεν περιορίζεται σε κρατικούς φορείς, αλλά περιλαμβάνει και πρωτοβουλίες τοπικών τουρκικών δήμων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση όπου ο δήμος της Προύσας (Bursa) χρηματοδότησε την ανέγερση τζαμιού στο κέντρο του Σαράγεβο, δίπλα στον τάφο ενός δημοφιλούς Σούφι ηγέτη, χωρίς προηγουμένως να λάβει την έγκριση της Ισλαμικής Κοινότητας της Βοσνίας. Το γεγονός αυτό ανέδειξε τις εντάσεις ανάμεσα στις τουρκικές παρεμβάσεις και τους τοπικούς θρησκευτικούς θεσμούς, υπογραμμίζοντας τον πολιτικό χαρακτήρα της θρησκευτικής διπλωματίας

4.5 Διττές αντιλήψεις του ρόλου της Τουρκίας

Η εμπλοκή της Τουρκίας στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη αποτελεί αντικείμενο έντονου δημόσιου και ακαδημαϊκού διαλόγου, καθώς συνδυάζει ιστορικούς δεσμούς,

γεωπολιτικές επιδιώξεις και οικονομικά συμφέροντα. Οι αντιλήψεις γύρω από τον ρόλο της Τουρκίας είναι διττές, κυμαινόμενες μεταξύ θετικής αποδοχής και σκεπτικιστικής κριτικής.

Η τουρκική επιρροή στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη τα τελευταία είκοσι χρόνια έχει μεταβληθεί από μια πιο θεσμική και διαμεσολαβητική προσέγγιση σε μια πολιτική βασισμένη σε προσωπικές σχέσεις με ισχυρούς ηγέτες. Σήμερα διοχετεύεται κυρίως μέσω του SDA, αλλά ακόμη και εντός του κόμματος δεν υπάρχει πλήρης στήριξη αυτών των δεσμών, ενώ και άλλες βοσνιακές μουσουλμανικές παρατάξεις εκφράζουν επιφυλάξεις. Η εμπλοκή της Άγκυρας σχετίζεται κυρίως με τις εσωτερικές πολιτικές ανάγκες του Ερντογάν και του ΑΚΡ και τη διαχείριση των σχέσεων με την ΕΕ, γεγονός που καθιστά την πολιτική της ασταθή και δύσκολα προβλέψιμη. Σε περίπτωση ενίσχυσης της αντιπολίτευσης στην Τουρκία, αναμένεται ότι ο Ερντογάν θα εντείνει την πίεση στη Βοσνία για να αντισταθμίσει απώλειες στο εσωτερικό, με έμφαση στον πολιτιστικό και θρησκευτικό τομέα και στην προβολή της ηγεσίας του στον μουσουλμανικό κόσμο (Huskić & Büyüç, 2022, 140). Ο πρώην υπουργός Άμυνας της Τουρκίας, Χουλουσί Ακάρ, είχε δηλώσει ότι η Τουρκία αντιμετωπίζει τη Βοσνία ως ενιαίο κράτος και είναι πρόθυμη να συμβάλει στην πολιτική ισορροπία της χώρας (Sabah, 2022). Παράλληλα, η Άγκυρα διατηρεί στενές σχέσεις με τους Βόσνιους μουσουλμάνους, τους οποίους θεωρεί ευάλωτους σε περίπτωση διάσπασης της χώρας, και μπορεί να ενισχύσει τον ρόλο της στη διαδικασία ειρήνευσης στη Βοσνία εάν διατηρήσει στρατηγική σύμπλευση με διεθνείς θεσμούς και σεβασμό στις περιφερειακές ισορροπίες, καθώς αυτό ενισχύει τη νομιμοποίησή της. Η επιτυχία μιας τέτοιας προσέγγισης απαιτεί ισορροπία και συμπερίληψη, λαμβάνοντας υπόψη τις ιστορικές και πολιτικές ευαισθησίες της περιοχής. Οι ιστορικοί, πολιτισμικοί και διπλωματικοί δεσμοί της Τουρκίας δείχνουν ότι έχει τη δυνατότητα να αναλάβει πιο καθοριστικό ρόλο, εφόσον κινηθεί σε θεσμικό και πολυεπίπεδο πλαίσιο συνεργασίας (Güven & Krupalija, 2025, 98).

Ωστόσο ορισμένοι αναλυτές εκφράζουν ανησυχία για την αυξανόμενη πολιτική επιρροή της Τουρκίας στη Βοσνία. Υποστηρίζεται ότι η Τουρκία μέσω της λεγόμενης «διπλωματίας των τζαμιών», της στήριξης ισλαμικών θεσμών, αλλά και της προσφοράς ποιοτικής ιδιωτικής εκπαίδευσης, τοπικών ΜΜΕ και πολιτιστικών προϊόντων, κατόρθωσε να γίνει σημαντικός εταίρος για πολλούς μουσουλμάνους των

Βαλκανίων, ιδιαίτερα στη Βοσνία. Αν και η πολιτιστική αυτή διείσδυση ξεκίνησε με ιδιωτικές πρωτοβουλίες πριν από την άνοδο του AKP, ενισχύθηκε σημαντικά από τα μέσα της δεκαετίας του 2010, όταν κρατικοί θεσμοί και φιλο-AKP επιχειρήσεις ανέλαβαν πρωταγωνιστικό ρόλο στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής (Rašidagić & Hesova, 2020, 111). Επιπλέον η οικονομική διείσδυση ερμηνεύεται από ορισμένους ως μέσο πολιτικής επιρροής και όχι απλώς ως αμοιβαία επωφελής συνεργασία (Hadžić, 2021, 622). Η τουρκική αναπτυξιακή βοήθεια συνήθως συνοδεύεται από λιγότερους όρους σε σχέση με το ευρωπαϊκό μοντέλο, το οποίο συχνά θέτει προϋποθέσεις δημοκρατικών ή κοινωνικών μεταρρυθμίσεων. Αυτό δίνει στην Άγκυρα πλεονέκτημα, καθώς μπορεί να διεισδύει ευκολότερα στις τοπικές οικονομίες. Ωστόσο, η αυξανόμενη οικονομική της παρουσία προκαλεί ανησυχίες στην ΕΕ, ειδικά όταν οι τουρκικές πρωτοβουλίες —όπως κατά την πανδημία COVID-19— εκλαμβάνονται ως μέσα ενίσχυσης της εικόνας και της επιρροής της στα Βαλκάνια, πιθανόν σε σύγκρουση με τα ευρωπαϊκά συμφέροντα (Observatoire Janus, 2023).

Ο ρόλος της Τουρκίας στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη παραμένει αντικείμενο αντιφατικών ερμηνειών. Ενώ κάποιιοι τον εκλαμβάνουν ως θετικό παράγοντα σταθερότητας και προστασίας, άλλοι τον θεωρούν ως εργαλείο πολιτικής και ιδεολογικής επιρροής. Η πολυπλοκότητα αυτής της σχέσης απαιτεί συνεχή παρακολούθηση και κριτική ανάλυση, ιδιαίτερα στο πλαίσιο των ευρύτερων γεωπολιτικών εξελίξεων στα Βαλκάνια.

Κεφάλαιο 5

Συμπεράσματα

5.1 Συμπεράσματα

Η τουρκική εξωτερική πολιτική στα Δυτικά Βαλκάνια μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα του Ιουλίου 2016 γνώρισε μια ουσιαστική αναδιάρθρωση, με στόχο την ενίσχυση της πολιτικής, οικονομικής, πολιτιστικής και θρησκευτικής παρουσίας της Άγκυρας στην περιοχή. Ανάμεσα στις χώρες που δέχθηκαν έντονα αυτή την επιρροή είναι η Αλβανία και η Βοσνία-Ερζεγοβίνη. Αν και πρόκειται για διαφορετικά κράτη με διαφορετικές πολιτικές, κοινωνικές και εθνοτικές συνθήκες, η Τουρκία τα

αντιμετώπισε ως κομβικά πεδία δράσης για την εδραίωση της περιφερειακής της στρατηγικής. Η συγκριτική μελέτη των δύο περιπτώσεων αποκαλύπτει τόσο ομοιότητες όσο και διαφορές στον τρόπο που η Άγκυρα προσεγγίζει τους εταίρους της, επιδιώκοντας να αναδείξει τον εαυτό της σε ηγετική δύναμη στα Βαλκάνια.

Στην περίπτωση της Αλβανίας, η τουρκική πολιτική βασίζεται σε μια σχέση που χαρακτηρίζεται ως «στρατηγική εταιρική συνεργασία». Οι δύο χώρες μοιράζονται κοινή ιστορική εμπειρία από την οθωμανική περίοδο, αλλά η συνεργασία τους στηρίζεται πρωτίστως σε σύγχρονες πολιτικές και γεωπολιτικές επιδιώξεις. Η Άγκυρα επενδύει ιδιαίτερα στην προσωπική σχέση του προέδρου Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν με τον πρωθυπουργό Έντι Ράμα, γεγονός που διευκολύνει τη διμερή συνεργασία σε διεθνή φόρα, στην ασφάλεια αλλά και σε μεγάλα οικονομικά έργα. Η Τουρκία εμφανίζεται ως σημαντικός εταίρος που στηρίζει ανοιχτά την ευρωπαϊκή και νατοϊκή πορεία της Αλβανίας, ενισχύοντας έτσι τον ρόλο της ως αναντικατάστατος σύμμαχος.

Αντίθετα, στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη η τουρκική στρατηγική είναι πιο περίπλοκη και συχνά αμφιλεγόμενη. Η Άγκυρα εμφανίζεται κυρίως ως «προστάτης» της βοσνιακής μουσουλμανικής κοινότητας, αναλαμβάνοντας ενεργό ρόλο στη διατήρηση και προβολή των δεσμών με την οθωμανική κληρονομιά. Ωστόσο, η ισχυρή παρουσία της Τουρκίας προκαλεί αντιδράσεις από τις άλλες εθνοτικές ομάδες, δηλαδή τους Σέρβους και τους Κροάτες, οι οποίοι συχνά αντιλαμβάνονται την τουρκική εμπλοκή ως απόπειρα επιρροής που υπονομεύει την ισορροπία του πολυεθνικού κράτους.

Σε οικονομικό επίπεδο, και οι δύο χώρες αποτελούν σημαντικά πεδία για την τουρκική επιχειρηματική δραστηριότητα, αλλά με διαφορετικές κατευθύνσεις. Στην Αλβανία, η Τουρκία επενδύει κυρίως στις κατασκευές, στις υποδομές και στην ενέργεια. Οι τουρκικές εταιρείες συμμετέχουν σε μεγάλα έργα, όπως κατασκευές δρόμων, νοσοκομείων και ανακαινίσεις δημοσίων κτηρίων. Οι εμπορικές σχέσεις έχουν αναπτυχθεί σταθερά, με την Τουρκία να συγκαταλέγεται στους κορυφαίους εμπορικούς εταίρους της Αλβανίας. Η παρουσία της δεν είναι μόνο οικονομική, αλλά συνδέεται και με τη στρατηγική δέσμευση να προσφέρει επενδύσεις που έχουν και κοινωνικό αποτύπωμα.

Στη Βοσνία–Ερζεγοβίνη, η οικονομική επιρροή της Τουρκίας εστιάζει περισσότερο στο εμπόριο, στον τραπεζικό τομέα και στον τουρισμό. Το Sarajevo Business Forum, που ξεκίνησε το 2010, έχει καταστεί ένα από τα σημαντικότερα περιφερειακά γεγονότα οικονομικής διπλωματίας, με στόχο να αναδείξει τη Βοσνία ως κόμβο επενδύσεων και να προβάλει την Τουρκία ως ηγετικό εταίρο ανάπτυξης. Η παρουσία τουρκικών εταιρειών στον χρηματοπιστωτικό τομέα είναι ιδιαίτερα αισθητή, ενώ οι επενδύσεις σε ξενοδοχεία και υποδομές τουρισμού ενισχύουν την εικόνα της Τουρκίας ως μοχλού ανάπτυξης.

Η εκπαίδευση και ο πολιτισμός αποτελούν κομβικούς πυλώνες της τουρκικής «ήπιας ισχύος» και στις δύο χώρες. Στην Αλβανία, μετά το 2016, η τουρκική κυβέρνηση επιχείρησε να αντικαταστήσει πλήρως τα σχολεία και τα ιδρύματα που συνδέονταν με το δίκτυο Γκιουλέν, ιδρύοντας μέσω του Maarif Foundation νέα εκπαιδευτικά κέντρα. Παράλληλα, δίνεται έμφαση σε πανεπιστημιακές συνεργασίες, σε υποτροφίες για Αλβανούς φοιτητές και στην προώθηση της τουρκικής γλώσσας. Η εκπαιδευτική διείσδυση λειτουργεί ως μέσο δημιουργίας μιας νέας γενιάς με δεσμούς με την Τουρκία, εξασφαλίζοντας μακροπρόθεσμη επιρροή.

Αντίστοιχα, στη Βοσνία–Ερζεγοβίνη η εκπαιδευτική στρατηγική είναι εξίσου δυναμική. Η Άγκυρα στηρίζει σχολεία, πανεπιστήμια και πολιτιστικά ιδρύματα, ενώ η τουρκική γλώσσα έχει αποκτήσει ιδιαίτερη σημασία. Η πολιτιστική διπλωματία αναδεικνύει τους ιστορικούς δεσμούς με την Οθωμανική κληρονομιά και ενισχύει την εικόνα της Τουρκίας ως φυσικού πολιτιστικού εταίρου. Εδώ, ωστόσο, η παρουσία της Άγκυρας έχει πιο έντονη διάσταση «ταυτότητας», καθώς συνδέεται με τη βοσνιακή μουσουλμανική κοινότητα και τη διατήρηση των θρησκευτικών παραδόσεων.

Η θρησκευτική διπλωματία διαφοροποιείται στις δύο περιπτώσεις. Στην Αλβανία, η Τουρκία δραστηριοποιείται κυρίως μέσω του Diyanet και άλλων τουρκικών ιδρυμάτων, δίνοντας έμφαση στη χρηματοδότηση τζαμιών και θρησκευτικών υποδομών. Η βασική πρόκληση εδώ ήταν να εκτοπιστεί η επιρροή του κινήματος Γκιουλέν, κάτι που σε μεγάλο βαθμό επιτεύχθηκε με την κρατική παρέμβαση. Στη Βοσνία–Ερζεγοβίνη, όμως, τα πράγματα είναι πιο περίπλοκα. Η συνεργασία με το Rijaset (Ισλαμική Κοινότητα Βοσνίας) είναι ισχυρή, αλλά υπάρχουν εντάσεις, όταν η Άγκυρα επιχειρεί να αναλάβει πρωτοβουλίες που ξεπερνούν τα όρια της τοπικής θρησκευτικής ηγεσίας. Η υπόθεση του δήμου

Προύσας, όπου η Τουρκία υιοθέτησε μονομερείς πρακτικές, προκάλεσε αντιδράσεις και αποκάλυψε τα όρια της τουρκικής επιρροής.

Σημαντικές είναι και οι κοινωνικές αντιλήψεις γύρω από τον ρόλο της Τουρκίας. Στην Αλβανία, η Τουρκία γίνεται γενικά αντιληπτή ως αξιόπιστος σύμμαχος και εταίρος. Η τουρκική παρουσία θεωρείται πηγή επενδύσεων, στήριξης και στρατηγικής συνεργασίας. Ωστόσο, υπάρχουν και φωνές που επισημαίνουν τον κίνδυνο υπερβολικής εξάρτησης από την Άγκυρα, ιδίως σε τομείς όπως οι κατασκευές και η εκπαίδευση. Στη Βοσνία–Ερζεγοβίνη, η κοινωνική εικόνα είναι διττή: για τους Βόσνιους Μουσουλμάνους η Τουρκία είναι ένας εγγυητής ασφάλειας και ταυτότητας, ενώ για Σέρβους και Κροάτες προκαλεί καχυποψία, καθώς θεωρείται ότι ενισχύει μια εθνοτική ομάδα εις βάρος της συνολικής ισορροπίας.

Η συγκριτική αυτή ανάλυση οδηγεί σε ορισμένα κρίσιμα συμπεράσματα. Πρώτον, η Τουρκία εφαρμόζει μια πολυδιάστατη στρατηγική ήπιας και σκληρής ισχύος, συνδυάζοντας επενδύσεις, πολιτιστική διπλωματία, εκπαιδευτικές δράσεις και θρησκευτική παρουσία. Δεύτερον, οι μέθοδοι που χρησιμοποιεί είναι σε μεγάλο βαθμό κοινές, αλλά η απήχησή τους εξαρτάται από τις εσωτερικές πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες κάθε χώρας. Στην Αλβανία, όπου υπάρχει μεγαλύτερη πολιτική σταθερότητα και κοινά στρατηγικά συμφέροντα, η τουρκική επιρροή ενισχύεται και γίνεται αποδεκτή ως παράγοντας ανάπτυξης. Στη Βοσνία–Ερζεγοβίνη, όμως, η εθνοτική πολυπλοκότητα και οι ιστορικές μνήμες καθιστούν την τουρκική παρουσία αμφιλεγόμενη, προκαλώντας συχνά διχασμό και αντιδράσεις.

Συνολικά, η τουρκική στρατηγική στα Δυτικά Βαλκάνια μετά το 2016 δείχνει ότι η Άγκυρα υιοθετεί μια ευέλικτη αλλά διττή προσέγγιση: όπου οι συνθήκες το επιτρέπουν, όπως στην Αλβανία, προβάλλεται ως στρατηγικός εταίρος και εγγυητής ανάπτυξης· ενώ σε πιο σύνθετα περιβάλλοντα, όπως η Βοσνία–Ερζεγοβίνη, περιορίζεται σε έναν ρόλο που ισορροπεί ανάμεσα στον προστάτη και τον αμφιλεγόμενο εταίρο. Η μελέτη των δύο περιπτώσεων αποκαλύπτει ότι η τουρκική επιτυχία στα Βαλκάνια εξαρτάται όχι μόνο από την ίδια τη στρατηγική της, αλλά και από το πώς αυτή γίνεται αντιληπτή και αποδεκτή από τις τοπικές κοινωνίες.

Βιβλιογραφία

Ελληνική

- Αρσονιάδης, Β., 2017. *Η υψηλή στρατηγική της Τουρκίας και η σχέση της με τη θεωρία του «Στρατηγικού Βάθους»: η περίπτωση των Βαλκανίων και της Μέσης Ανατολής (2002–2012)*. Διδακτορική διατριβή, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης. Available at: Didaktorika.gr [Accessed 22 Aug. 2025].
- Αρσονιάδης, Κ., 2016. *Η τουρκική εξωτερική πολιτική στον 21ο αιώνα: Θεωρία και πράξη του στρατηγικού βάθους*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Θουκυδίδης. (1968). *Θουκυδίδου Ιστορία*, Μετάφραση: Άγγελος Βλάχος. (Τόμ. Β). Αθήνα: Εστία.
- Κατσούλας, Σ. (2022, Ιούλιος-Δεκέμβριος). *Η ήπια ισχύς είναι πολύ ήπια για να είναι ισχύς*. ΣΕΘΑ-ΑΘΗΝΑ, σ. 50. Ανακτήθηκε από: <https://setha.army.gr/wp-content/uploads/2023/01/AthinaNewSmall.pdf>
- Κοππά, Μ. και Τζιφάκης, Ν., 2024. *Ο Εξευρωπαϊσμός των Δυτικών Βαλκανίων*. [μεταπτυχιακό εγχειρίδιο] Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. Διαθέσιμο στο: <<https://ssrn.com/abstract=4774812>> [Ημερομηνία πρόσβασης: 3 Σεπτεμβρίου 2025]
- Κουσκουβέλης, Η. (2004). *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Κυριαζής, Ν. (2021). *Η ήπια ισχύς ως εργαλείο υψηλής στρατηγικής: η ανάγκη ενίσχυσης της δημόσιας διπλωματίας*. Βήμα της Κυριακής, 4 Απριλίου. Διαθέσιμο σε: <https://www.cfir.gr/en/blog/103-i-ipia-isxis-os-ergaleio-ipsilis-stratigikis> (Πρόσβαση στις: 4 Ιουλίου 2025).
- Νταβούτογλου, Α., 2010. *Το στρατηγικό βάθος: Η διεθνής θέση της Τουρκίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Ποιότητα.
- Φακιολάς Ε. και Τζιφάκης Ν. (2017) 'Οι ειρηνευτικές στρατιωτικές επιχειρήσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης στα Δυτικά Βαλκάνια: το κενό «βούλησης-εφαρμογής», *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 28(1), σελ. 85–107. doi: 10.12681/hpsa.14663.

Ξενόγλωσση

- Bechev D. (2020). *Turkey's Policy in the Balkans - Continuity and Change in the Erdoğan Era*. "Political Influence in Southeast Europe in Current Turkish Foreign Policy," SOUTHEAST EUROPE in Focus, pp 6-7.
- Bechev, D. (2012) 'Turkey in the Balkans: Taking a Broader View', *Insight Turkey*, 14(1), pp. 131–146.
- Beshku, K. (2017) 'Influence of Turkish foreign policy in Albania', *European Journal of Multidisciplinary Studies*, 4(1), pp. 98–106. doi:10.26417/ejms.v4i1.p98-106.
- Buyuk, H.F., Marusic, S.J., Dragojlo, S., Bami, X., Erebara, G. and Kajosevic, S. (2020) *With Arms Deals and Donations, Turkey Steps up Balkan Influence*. BIRN, 11 December. Available at: <https://balkaninsight.com/2020/12/11/with-arms-deals-and-donations-turkey-steps-up-balkan-influence/>
- Carr, E. (2011). Η εικοσαετής κρίση 1919-1939. Αθήνα: Ποιότητα.
- Ekşi, M. (2017) 'Turkey's Cultural Diplomacy and Soft Power Policy Toward the Balkans', *Karadeniz Araştırmaları*, XIV(55), pp. 189–208
- Erdogan inaugurates mosque in Albania, pledges military drones as he begins Balkan tour, 2024. *Arab News*, 10 October. Available at: <https://arab.news/zqncn> [Accessed 14 July 2025]
- Grigoriadis, I.N. (2010) *The Davutoğlu Doctrine and Turkish Foreign Policy*, ELIAMEP Working Paper, No. 8, σσ. 1–25.
- Güven, İ.F. and Krupalija, M. (2025) 'Türkiye's role in the peacebuilding process of Bosnia and Herzegovina', *Turkish Journal of International Relations*, June. doi:10.55888/TUJID.2025.6
- Güzeldere, E.E. (2021) *Turkey's soft power in the Balkans reaching its limits*. Athens: Hellenic Foundation for European and Foreign Policy (ELIAMEP). Διαθέσιμο στο: <https://www.eliamep.gr>
- Hadžić, F., 2021. *Ethnoreligious Political Dispute, Conflict Management, Leadership, and Civic Inclusion: The Balkans and Globally*. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(3), pp.619–637. [Available at: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1840901>]
- Hake, M., 2020. *Economic Relations Between Southeast Europe and Turkey – A Gordian Knot or Loose Ties?* In: *Southeast Europe in Focus*. No. 5. Munich: Südosteuropa-Gesellschaft
- Harxhi, A. (2017) 'An Overview of Turkish Foreign Policy in the Balkans: 1990–2016', *Insight Turkey*, 19(1), pp. 157–170. Ανακτήθηκε από [An Overview of Turkish](#)

[Foreign Policy in the Balkans: 1990-2016, Commentaries Edith Harxhi | Insight Turkey](#)

- Himara.gr (2025) *Απόδειξη της αποτυχίας η επενδυτική κυριαρχία της Τουρκίας στην Αλβανία*. [Online] 27 Ιουνίου. Available at: <https://www.himara.gr/epikairoτητα/apodeixi-tis-apoty-chias-i-ependytiki-kyriarchia-tis-tourkias-stin-alvania> [Accessed 17 Aug. 2025]
- Huskić, A. and Büyüç, H.F. (2022) ‘Measuring Turkey’s contemporary influence in Bosnia and Herzegovina: Myth and reality’, *Southeast European and Black Sea Studies*, 22(1), pp. 121–144. doi:10.1080/14683857.2022.2034384
- İnat, K. (2023) “TURKISH FOREIGN POLICY IN THE FACE OF REGIONAL AND GLOBAL CHALLENGES.” doi: 10.25253/99.2023252.6
- International University of Sarajevo (IUS) (2024) *Bridging Cultures: IUS hosts 3rd International Symposium on Turkish Language Teaching and Turkology in the Balkans*. Available at: https://news.ius.edu.ba/en/news/bridging-cultures-ius-hosts-3rd-international-symposium-turkish-language-teaching-and?utm_source=chatgpt.com (Accessed: 20 August 2025)
- Kalin, I., 2018. What does Turkey want in the Balkans? Daily Sabah, [online] 26 April. Available at: <https://www.dailysabah.com/columns/ibrahim-kalin/2018/06/02/what-does-turkey-want-in-the-balkans>
- Koç, Z.E. & Önsoy, M., 2023. *An Evaluation of Turkey’s Western Balkans Policy under the AKP and Prospects for the Post-Davutoğlu Era*. SUTAD, (43), pp.355–367.
- Madhi, G. (2021) “‘Our brother Erdogan’ – From official to personal relations of political leaders of Albania and Kosovo with the Turkish President’, Prague Security Studies Institute, February
- Mearsheimer, J. (2006). *Η τραγωδία της πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Mende, C. (2025) ‘Turkey ramps up political influence in the Western Balkans’, *Deutsche Welle*, 7 June
- Mende, K. (2025) ‘Δυτικά Βαλκάνια: Τζαμιά ως εργαλείο τουρκικής πολιτικής’, *Deutsche Welle*, 3 Ιουλίου. Διαθέσιμο σε: <https://www.dw.com/el/δυτικά-βαλκάνια-τζαμιά-ως-εργαλείο-τουρκικής-πολιτικής> (Πρόσβαση: 8 Ιουλίου 2025).
- Morgenthau, H. J. (1985). *Politics among nations*. N. York : Knopf, 2η Έκδοση. Ανακτήθηκε από [Politics among nations : the struggle for power and peace : Morgenthau, Hans J. \(Hans Joachim\), 1904-1980 : Free Download, Borrow, and Streaming : Internet Archive](#)

- Muhasilović, J. (2021). *Turkey's Soft Power and Public Diplomacy in Bosnia-Herzegovina and Sandžak (2002–2017)*. International University of Sarajevo. [online] Available at: ResearchGate (Accessed: 24 August 2025)
- Nye, J. (2009). Get Smart. Foreignaffairs. Ανακτήθηκε από: [Get Smart: Combining Hard and Soft Power on JSTOR](#)
- Nye, J. (2004). *Soft power: The means to success in World Politics*. N. York:PublicAffairs.
- Nye, J., (2009). *Ηγέτες που πρωτοπορούν*. Εκδόσεις Παπαζήση. Αθήνα.
- Nye, J.S. (1990) *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*. New York: Basic Books. Ανακτήθηκε από: [Bound to lead : the changing nature of American power : Nye, Joseph S : Free Download, Borrow, and Streaming : Internet Archive](#)
- Öktem, K. (2010) *New Islamic Actors after the Wahhabi Intermezzo: Turkey's Return to the Muslim Balkans*. Oxford: European Studies Centre, University of Oxford.
- Öniş, Z. (2014) 'Turkey and the Arab Revolutions: Boundaries of Regional Power Influence in a Turbulent Middle East', *Mediterranean Politics*, 19(2), pp. 203–219. <https://doi.org/10.1080/13629395.2013.868392>. Ανακτήθηκε από [Full article: Turkey and the Arab Revolutions: Boundaries of Regional Power Influence in a Turbulent Middle East](#)
- Ozturk, A.E. (2023). *Identity, Nostalgia and Religion: Making Sense of Turkey and the Balkan Relations in the Twenty-first Century*. *International Journal of Religion*, 4(1), pp.49–65. Available at: <https://doi.org/10.33182/ijor.v4i1.2260> [Accessed 23 July 2025]
- Ozturk, A.E., 2020. The Ambivalence of Turkey's Soft Power in Southeast Europe. *SSRN Electronic Journal*. Available at: <https://ssrn.com/abstract=3595006> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3595006> [Accessed 16 Aug. 2025].
- Öztürk, T. (2017) *Turkey supports Balkan stability, says deputy minister*. Anadolu Agency, 23 May. Available at: <https://www.aa.com.tr/en/economy/turkey-supports-balkan-stability-says-deputy-minister/826206> (Accessed: 25 August 2025)
- Rakipi, A. (2022) *Albanian Turkish Relations – The Perils of Change*. Tirana Observatory, 9 March. Available at: Tirana Observatory (Accessed: 14 July 2025).
- Rašidagić, E.K. and Hesova, Z. (2020). *Development of Turkish Foreign Policy Towards the Western Balkans with Focus on Bosnia and Herzegovina*. *Croatian International Relations Review*, 26(86), pp. 96–129. doi:10.37173/cirr.26.86.4.
- Roubanis, I., 2014. *The European Crisis and Turkey's Unpredictable Role in the Balkans*. *Insight Turkey*, 16(1), pp.57–66. Available at:

<https://www.insightturkey.com/file/1152/the-european-crisis-and-turkeys-unpredictable-role-in-the-balkans> [Accessed 24 Jul. 2025].

- Saatçioğlu, B., 2020. *Turkey and the EU: Partners or Competitors in the Western Balkans? Southeast Europe in Focus*, 5. Munich: Südosteuropa-Gesellschaft.
- Shlykov, P.V., 2023. The State of Strategic Hedging: Turkey's Foreign Policy and Relations with Russia. *Russia in Global Affairs*, 21(3), pp. 134–158. DOI: 10.31278/1810-6374-2023-21-3-134-158
- Si, N. (2024) 'Turkish investments in Albania, sectors where they are located and trade balance', *Euronews Albania*, 9 October. Available at: <https://euronews.al/en/turkish-investments-in-albania-sectors-where-they-are-located-and-trade-balance/> (Accessed: 16 August 2025)
- Spykman, N. (1942). *America's strategy in world politics*. N. York : Harcourt Brace Jovanovitch.
- Taşpınar, Ö. (2016) *The Three Strategic Visions of Turkey*. Washington DC: Brookings Institution.
- Vračić, A. (2016) *Turkey's Role in the Western Balkans*. SWP Research Paper. Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP, German Institute for International and Security Affairs).
- Vračić, A. (2016). *Turkey's role in the Western Balkans*. (SWP Research Paper). Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik -SWP- Deutsches Institut für Internationale Politik und Sicherheit. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168- ssoar-50173-5>
- Walker,C & Ludwig,J. (2017, December). National Endowment for Democracy. Ανάκτηση από: www.ned.org/wp-content/uploads/2017/12/Introduction-Sharp-Power-Rising-Authoritarian-Influence.pdf

Διαδικτυακοί Τόποι / Ιστοσελίδες

ΥΠΕΞ ΤΟΥΡΚΙΑΣ, [NATIONAL FOREIGN POLICY IN THE “CENTURY OF TÜRKİYE” / Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs](#)

Anadolu Agency (2014) *Turkey loans 50 million euros to Bosnia*, 30 September. Available at: [link] (Accessed: 25 August 2025).

Daily Sabah (2018) *Turkey to construct key Belgrade-Sarajevo motorway*. Daily Sabah, 21 May. Available at: <https://www.dailysabah.com/business/2018/05/21/turkey-to->

[construct-key-belgrade-sarajevo-motorway-1526853756](#) (Accessed: 22 August 2025).

Daily Sabah, 2023. *Türkiye set to helm NATO force in Kosovo amid recent tensions*. [online] 4 Oct. Available at: <https://www.dailysabah.com/politics/turkiye-set-to-helm-nato-force-in-kosovo-amid-recent-tensions/news>

Foundation for Education Development Sarajevo (2001) *Our University – International University of Sarajevo established in 2003*. Foundation for Education Development Sarajevo. Available at: [see turn0search11] (Accessed: 25 August 2025).

G&P Economica Albania-Turkey Relations. [online] Available at: <https://gpeconomica.com/publications/albania-turkey-relations/> [Accessed 14 Jul. 2025]

International University of Sarajevo (IUS) (2024) *Bridging Cultures: IUS hosts 3rd International Symposium on Turkish Language Teaching and Turkology in the Balkans*. Available at: https://news.ius.edu.ba/en/news/bridging-cultures-ius-hosts-3rd-international-symposium-turkish-language-teaching-and?utm_source=chatgpt.com (Accessed: 20 August 2025)

Kosovo Online (2024) *Ankara's Growing Military Cooperation with Albanians*, Kosovo Online, 2 June. Available at: URL [Accessed 21 Jul. 2025].

Newsroom (2025) *Turkish, Albanian foreign ministers to strengthen strategic partnership*. [online] 26 February. Available at: <https://www.aa.com.tr> [Accessed 14 Jul. 2025]

Observatoire Janus (2023) *Turkey's strategy for influence in the Balkans*. Observatoire de la Turquie Contemporaine, 15 March. Available at: <https://observatoire-janus.com/en/turkeys-strategy-for-influence-in-the-balkans> (Accessed: 22 August 2025)

Osservatorio Balcani e Caucaso (2017) *Albania: Operation Alba and the memories of Romano Prodi*. Available at: <https://www.balcanicaucaso.org/eng/Areas/Albania/Albania-Operation-Alba-and-the-memories-of-Romano-Prodi-184702> (Accessed: 14 July 2025).

Sabah, 2022. *Turkey may have a mediating role between three ethnicities in Bosnia, experts say*. Daily Sabah, 15 February. [Available at: <https://www.middleeastmonitor.com/20220215-turkey-may-have-a-mediating-role-between-three-ethnicities-in-bosnia-experts-say>]

Sabah, 2022. *Turkey may have a mediating role between three ethnicities in Bosnia, experts say*. Daily Sabah, 15 February. [Available at:

<https://www.middleeastmonitor.com/20220215-turkey-may-have-a-mediating-role-between-three-ethnicities-in-bosnia-experts-say>]

Stockholm Center for Freedom (2018). *Abduction of 6 Turks in Kosovo points to Turkish embassies' key role in illegal kidnappings*. StockholmCF. Διαθέσιμο σε: <https://stockholmcf.org/abduction-of-6-turks-in-kosovo-point-to-turkish-embassies-key-role-in-illegal-kidnappings/>

Telegrafi.com (n.d.) *Relations between Turkey and Albania*. Available at: <https://telegrafi.com/en/marredheniet-midis-turqise-dhe-shqiperise/> (Accessed: 18 August 2025).

TİKA Provided Smart Boards to Imam Hatip Schools in Albania .(2024). Available at: <https://tika.gov.tr/en/tika-provided-smart-boards-to-imam-hatip-schools-in-albania/>

TİKA revives Ottoman legacy in Balkans, 2022. *Daily Sabah*, [online] 6 October. Available at: [Türkiye's TİKA revives Ottoman legacy in Balkans | Daily Sabah](#) [Accessed 14 July 2025]

Turkish Cooperation and Coordination Agency (TİKA), 2019. TİKA Offers Educational Support to Albania. [online] 04 July. Available at: https://tika.gov.tr/en/detail-tika_offers_educational_support_to_albania/

Turkish Cooperation and Coordination Agency (TİKA), 2024. Laboratory Equipment Support from TİKA to “Sami Frashëri” High School in Albania, 02 April. [online] Available at: <https://tika.gov.tr/en/laboratory-equipment-support-from-tika-to-sami-frasheri-high-school-in-albania/>

Turkish Higher Education Quality Council, 2025. *The International University of Sarajevo (IUS)*. [online] Available at: <https://www.yokak.gov.tr/en/the-international-university-of-sarajevo-ius> [Accessed 22 Aug. 2025].

Türkiye Diyanet Foundation (2024) *More than 10,000 students from 107 countries applied for the “Diyanet Scholarships”*. Available at: <https://tdv.org/en-EN/more-than-10000-students-from-107-countries-applied-for-the-diyamet-scholarships/> (Accessed: 21 August 2025).

UNESCO, 2017. *Manuscript collection of the Gazi Husrev-Beg Library*. [online] Memory of the World Register. Available at: <https://www.unesco.org/en/memory-world/manuscript-collection-gazi-husrev-beg-library> [Accessed 22 Aug. 2025]

YTB (2021) *Türkiye Scholarships – Annual Report 2021*. Ankara: Presidency for Turks Abroad and Related Communities.

Yunus Emre Institute, 2025. Available at: <https://www.yee.org.tr/en> [Accessed 22 Aug. 2025].

